

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Навчально-науковий інститут міжнародних економічних відносин
ім. Б.Д.Гаврилишина
Кафедра міжнародних економічних відносин

Микитюк Роман Петрович
Трансформація економічної позиції Китаю в глобальній економіці /
Transformation of China's economic position in the global economy

спеціальність: 056 – Міжнародні економічні відносини

Магістерська робота

Виконав студент групи
МЕВм-21
Р.П. Микитюк

Науковий керівник:
к.т.н., доцент В.М. Періг

Магістерську роботу допущено
до захисту «___» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ О.М. Сохацька

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	7
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ КИТАЮ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	7
1.1. Теоретичні моделі економічного зростання в Китаї	7
1.2. Історичні аспекти трансформації економіки Китаю в другій половині XX ст.....	18
1.3. Сучасна парадигма розвитку економіки Китаю	33
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2	43
ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПОЗИЦІЙ КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	43
2.1. Аналіз стану та тенденцій розвитку економіки Китаю.....	43
2.2. Фактори зростання економічних позицій Китаю	58
Висновки до розділу 2	73
РОЗДІЛ 3	75
ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ КИТАЙСЬКОГО ДОСВІДУ	75
3.2. Українсько-китайське стратегічне партнерство	75
3.2. Імплементация китайського досвіду розвитку економіки в Україні	83
Висновки до розділу 3	89
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	93
ДОДАТКИ.....	Помилка! Закладку не визначено.

ВСТУП

Актуальність роботи. Сучасний стан світової економіки характеризується значними змінами. В XXI столітті економіка характеризується процесами інтернаціоналізації та глобалізації. З однієї сторони існують позитивні ефекти від даних процесів у вигляді кількісного і якісного розширення зовнішньої торгівлі, збільшення притоку інвестицій, що у свою чергу веде до економічного зростання. Натомість, існують і негативні наслідки – нестабільність та фінансові потрясіння, а також збереження національної самобутності в даних умовах. Яскравим прикладом збереження національної самобутності є Китай.

Підйом Китаю, як економічного і політичного «драйвера» світової економіки є одним із визначальних у світовій історії. Після закінчення Другої світової війни Китай був не тільки відсталою аграрною країною, але й зіткнувся із масою проблем. Розуміння сутності проблем, на рішення яких орієнтувалось правління Китаю при впровадженні реформ в післявоєнний період – є важливою передумовою для розуміння китайської моделі економічного розвитку. Сьогодні Китай показує неабиякі досягнення у розвитку своєї економіки та є одним із лідерів світового господарства. Постає питання: за рахунок яких чинників країна із плановою економікою досягла таких висот? Як всього за кілька десятиліть Китай перетворився із відсталої країни в могутню державу, що, безсумнівно, багато в чому визначає образ сучасної економіки та задає тон у багатьох напрямках міжнародного співробітництва. Слід зазначити, що Китай вже вийшов на рівень глобальної політичної сили, здатної впливати на створення нового світового порядку.

Китай представляє особливий інтерес для України не тільки із точки зору економічного співробітництва, але й в плані модернізації економіки. Приклад Китаю відносно економічних реформ показав, що часткові реформи можуть привести до позитивних змін в економіці. Досвід Китаю цікавий не тільки для України, але й для інших країн з перехідною економікою, перш за

все за рахунок проявлення прагматизму у розробленні та постійному коректуванні економічних реформ з метою підвищення життєвого рівня населення.

Дослідження економіки Китаю знаходимо у роботах вітчизняних та закордонних дослідників: О. Шенкера, У. Сяоцю, В. Юрчишина, Б. Рубцової, В. Миронова, А. Островського, О. Маслова, О. Фаши, Ч. Веньфеня, В. Дуна та інших.

Однак при безлічі кількості робіт, комплексне дослідження особливостей трансформації економіки Китаю та позиції його в глобальній економіці представляється доцільним.

Мета роботи полягає у ідентифікації особливостей процесу трансформації економіки Китаю в глобальному вимірі та виявленні чинників, що сприяли зростанню економіки та завоюванню домінуючих позицій Китаєм в світовій економіці.

У відповідності із окресленою метою з'являється необхідність у вирішенні наступних **завдань**:

- окреслити перехід Китаю від планової економіки до соціалістичної ринкової економіки із китайською специфікою;
- визначити стан економіки Китаю в другій половині ХХ століття;
- описати сучасну парадигму розвитку китайської економіки;
- проаналізувати позицію Китаю у світовій економіці;
- визначити основні чинники та тенденції розвитку економіки Китаю;
- дослідити перспективні напрямки китайсько-українського партнерства;
- розробити рекомендації щодо модернізації економіки України на основі Китаю.

Об'єктом дослідження є економічні позиції Китаю.

Предметом дослідження є процес трансформації економіки Китаю в глобальній економіці.

Методи дослідження. У процесі роботи були використані загальні та спеціальні методи дослідження: історичний метод для опису трансформації економічної позиції Китаю, порівняльного методу для аналізу макроекономічних показників, структурного методу для визначення основних складових у зовнішній торгівлі Китаю, методи економіко-математичного моделювання для аналізу впливу витрат в НДДКР на обсяги ВВП Китаю, методи індукції та дедукції, узагальнення для розробки рекомендацій та заходів щодо модернізації економіки України.

Теоретичною та методологічною основою дипломної роботи слугували наукові праці, статті та монографії провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, які займались вивченням економіки Китаю, здійсненням реформ, феномену «економічного чуда» Китаю.

Інформаційна база роботи. Основними інформаційними джерелами, що були використані в дипломній роботі виступили статистичні та аналітичні матеріали міжнародних організацій, насамперед Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Світового банку, Всесвітньої організації інтелектуальної власності, служби статистики Китаю– Національного бюро статистики КНР, а також статистичних щорічників, публікацій ООН тощо.

Науково новизна отриманих результатів представленої роботи полягає в представленні комплексного підходу щодо аналізу трансформаційних процесів економіки Китаю в глобальній економіці, виявленні сучасних тенденцій та визначенні чинників зростання економіки Китаю, визначенні пропозицій щодо українсько-китайського партнерства та розробці заходів щодо модернізації економіки України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що його основні положення та висновки можуть бути використані в створенні та здійсненні зовнішньоекономічної стратегії законодавчими органами України, а також у проведенні реформування економіки країни.

Положення, що їх винесено на захист. Усі наукові результати, які містяться у дипломній роботі і винесено на захист, отримані автором особисто.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел із 55 найменувань та додатків. Повний текст роботи становить 97 сторінок із них 92 сторінки – основного тексту, що містить 23 рисунки на 22 сторінках та 5 таблиць на 5 сторінках.

У першому розділі роботи «Концептуальні основи трансформації економічної позиції Китаю в глобальній економіці» висвітлено основні теоретичні моделі економічного зростання в Китаї, описано розвиток економіки в другій половині ХХ ст. та визначено сучасну парадигму розвитку китайської економіки.

У другому розділі роботи «Практичний аналіз економічних позицій Китаю на сучасному етапі» проаналізовано основні макроекономічні показники економіки Китаю, виявлено чинники, що впливають на зростання економіки країни та виявлено роль Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському економічному співробітництві.

У третьому розділі роботи «Шляхи розвитку економіки України на основі китайського досвіду» виявлено основні напрямки українсько-китайського економічного співробітництва, розглянуто основні проблеми економіки України та розроблено заходи щодо модернізації української економіки.

РОЗДІЛ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЗИЦІЇ КИТАЮ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

1.1. Теоретичні моделі економічного зростання в Китаї

Грандіозність китайських довгострокових цілей адекватна великій історії та культурі Китаю, працелюбству, енергії, динамічності китайської нації, її геополітичному положенню в світі.

Уже в III ст. до н. е. китайське суспільство володіло явними рисами ринкової економіки. По-перше, це вільне переміщення людей через державні кордони. По-друге, приватна власність на земельні володіння. По-третє— міжродовий поділ праці. По-четверте, практика обміну продуктами виробництва. Також, варто зазначити, що практично все в Древньому Китаї мало вартісну оцінку, в тому числі і праця ремісників [1].

Досвід Древнього Китаю переконливо свідчить про те, що ринкова економіка— аж ніяк не обов'язково продукт демократії та сучасної епохи. Сучасна капіталістична економіка— це всього лише висока стадія розвитку ринкової економіки. Говорячи про Китай, можна сказати, що він володіє ринковою економікою певної стадії розвитку протягом уже більше двох тисячоліть. При цьому в XIV ст. н. е. китайці володіли, можливо кращою технологією, чим європейці, але разом з тим не змогли здійснити промислову революцію раніше ніж у другій половині XX ст., цим самим значно відставши від Західної Європи. Ця проблема залишається одною із самих дискусійних. В науковій літературі з цього приводу існує щонайменше три точки зору.

Першою виступає марксистська версія. Вчені-марксистки із КНР пояснюють проблему переходу Китаю до сучасного економічного зростання

особливостями китайського феодалізму. Якщо у Європі капіталізм зароджувався в XIII-XIV ст., а через п'ять століть відбулась його фінальна перемога, то в трьохтисячолітньому феодалізмі Китаю, зародки капіталістичних виробничих відносин були вже помітні в III ст. н. е. Тим не менш не було умов для їх розвитку: в Китаї не було міст європейського типу в якості ринків товарів та робочої сили.

Автори монументальної праці «Коментар по сучасній китайській економічній історії» зазначали, що в часи пізнього феодалізму епохи Цінь (1644-1911) – чиновники, поміщики та торговці контролювали засоби виробництва, і зокрема землю. Ці чотири соціальні групи акумулювали у все зростаючих розмірах землю та інші багатства у вигляді доходів від ренти, надходжень від податків та відсотків від монопольних цін. В перші роки правління династії Цінь, правляча еліта самообмежувала власне споживання доданої вартості: частину перерозподіляли в якості субсидій на користь бідних, на освоєння нових земель, будівництво водяних сільськогосподарських споруд, доріг, систем зв'язку і тд. Це в свою чергу стимулювало розвиток приватного сектору. В результаті такого правління економіка процвітала, а населення збільшувалось.

Незважаючи на штучно відрегульований феодальний механізм управління, зародки капіталістичних виробничих відносин не могли бути зупинені в своєму розвитку, хоча вони не розвивались так динамічно, як в Західній Європі.

Таким чином, на думку багатьох вчених із КНР, тривалість існування виробничих відносин в Китаї пояснюється врегульованим механізмом архаїчного управління, а становлення та перемога капіталістичних виробничих відносин були тільки питанням часу, хоча важко сказати, скільки би ще знадобилось часу, якби не відбулось активної західної експансії в середині XIX століття.

Мальтузіанська версія. Вчені даного твердження пояснюють феномен гальмування економічного розвитку Китаю величезним народонаселенням.

Американський дослідник Марк Елвін дав свою інтерпретацію, вважаючи, що в якійсь мірі феномен гальмування пояснюється тим, що, по-перше, після XIV ст. Китай почав проводити політику самоізоляції; по-друге, прийняв нову філософську орієнтацію: неоконфуціанство, не стимулюючи вивчення причинно-наслідкових зв'язків в природі і суспільстві. В якості третьої причини автор вважав створення ефективної транспортної системи та мережі дрібних ринків, які постійно коректували та пом'якшували будь-які спонтанні зміни у відносних цінах, що відображають дефіцит продуктів в тому чи іншому районі. Величезна кількість мандрівників-торговців пересувалися із одного селища до іншого в залежності від зміни попиту та пропозиції [2]. Для прикладу, якщо бавовна дорожчала в одному районі, то вони оперативно перевозили його із інших. Звідси, виробництво бавовни залишалось розкиданим по сільській місцевості та не переміщалося до міст. Ціни рідко змінювались настільки, що створювати додатковий стимул для впровадження нових технологій та організації механізованого виробництва. Іншою причиною гальмування модернізації економіки була наявність великої кількості вільної робочої сили, яка звільнилась від кріпосної залежності в XVII ст. і получила можливість мігрувати із густонаселених східних районів країни і освоювати нові землі для сільського господарства, що посприяло консервації екстенсивних форма економічної діяльності.

В результаті внутрішньополітичної стабілізації, досягнутої маньчжурськими правителями після 1860-х рр., повільного зростання населення, поступового удосконалення технології виробництва обсяг вироблення зростав хоч повільно, але постійно. При виникненні дефіциту уряд приймав адміністративні та ринкові контрзаходи та тримав ситуацію під контролем. Повільне економічне зростання супроводжувалося помірним зростанням населення. Поступово величина доданої вартості зменшувалась, так як розвиток мав екстенсивний характер.

Американський дослідник Чао Кан пов'язував особливості економічного розвитку Китаю з ростом чисельності населення [1]. Він

стверджував, що історично більшість європейців з бережливістю та раціоналізмом відносились до вступу в шлюб. В результаті крива шлюбів та народжуваності в Європі після XV ст. змінювалась в залежності від економічної кон'юнктури суспільства. На відміну від Європи, в Китаї рішення про вступ до шлюбу не носив індивідуального характеру. По китайських традиціях чоловік повинен женитись якомога раніше та виростити багато синів, що рахувалось виконанням обов'язку по відношенню до предків та сімейного клану.

Слід сказати, що на основі власних розрахунків зміни чисельності населення з початку нашої ери і до кінця XIX ст. Чао Кан висунув припущення, що XII ст. стало критичним поворотним моментом: в цьому столітті середня площа оброблювальних земель знизилась приблизно на 70%. В результаті продукт праці в аграрному виробництві зрівнявся з витратами. Кількість населення значно зросла по відношенню до оброблювальних земель, тому уряд обмежив купівлю-продаж землі. Таким чином технічний прогрес в аграрному секторі зупинився, внаслідок чого і в XX ст. зайняті в сільському господарстві використовували застарілі технології.

Заслуга як марксистського так і мальтузіанського підходів полягає у тому, що ці дослідження визначили проблему та привернули до неї увагу багатьох вчених. Так, марксистки обмежувались констатацією, що рано чи пізно капіталістичні виробничі відносини та сучасне економічне зростання визріли б в Китаї і без іноземного втручання, але довести це неможливо.

Мальтузіанці зв'язують специфіку економічного розвитку Китаю з його величезним народонаселенням. Проте, якщо уважніше придивитись, можна визначити деякі погрішності цієї версії. Наприклад, Чао Кан визначає критичну точку кількості населення в XII ст., а М. Елвін– в кінці XIX.

Нехай критична точка була досягнута в XII ст., населення того періоду складало 120 млн. чол., але в XIV ст. чисельність знизилась до 60 млн. і знову зросла до кінця XVI ст. до 200 млн, впавши до 70 млн. чол. на кінець XVII.

З вищенаведеного можна сказати, що по меншій мірі двічі: в XIV та XVII ст. чисельність населення опускалась нижче «критичної точки», але кожного разу нічого не відбувалось: Китай не зміг перейти до економічного зростання.

Третьою, найбільш продуктивною концепцією виступає парадокс Джозефа Нідхема. Науковець зв'язував повільність переходу Китаю до сучасного економічного зростання з особливостями управління економікою [3]. Варто зазначити, що у своїй праці Дж. Нідхем звернув увагу на те, що з I по XII ст. н. е. китайська цивілізація досягнула значно більших успіхів в науковій та прикладній сфері, але тим не менш промислова революція в Європі відбулась раніше ніж в Китаї.

Парадокс полягав у наступному: соціально-економічна система середньовікового Китаю у багатьох відношеннях була більш раціональною, чим в той самий час у Європі. Логіку науковець бачив в тому, що у європейських країнах правила еліти, що сформувались на основі права спадку, а Китай – чиновниками, що приходили до влади на основі здібностей та заслуг. Тим не менш, незважаючи на цей раціоналізм, Китай не зумів самостійно перейти до економічного зростання.

Дж. Нідхем писав: «Державний меркантилістський порядок ніколи не міг виникнути в китайській цивілізації, тому що основна їхня концепція суперечила не тільки принципам спадкового аристократичного феодалізму, но і системі цінностей багатих торговців. Накопичення капіталу в китайському суспільстві формально могло мати місце, але його виробниче використання на підприємствах постійно стримувались чиновниками-вченими, як саме і стримувалась будь-яка інша суспільна діяльність, яка б могла б загрожувати їх впливу. В результаті торгові гільдії в Китаї не могли виникнути і досягнути такого самого положення і впливу як торгові гільдії міст європейської цивілізації» [3].

Політика державного регулювання в Китаї сприяла поступовому збільшенню пропозиції ресурсів у всезростаючих потребах виробництва та

обміну. Якщо брати до уваги той факт, що продуктивність праці та капіталу в довготривалій перспективі і збільшувалась, то несуттєво. Економічне зростання носило в більшій мірі екстенсивний характер, а рівень життя в цілому знижувався при стабільному рості населення. В цьому і полягала суттєва відмінність Китаю від Європи, де протягом чотирьох століть не тільки рівень життя, але й кількість населення було на рівні 1300 р. [3].

Економічна система управління в Китаї не стимулювала впровадження технічних нововведень і накопичення капіталу, як це було у Європі в XVIII ст. В зв'язку з цим китайська економіка протягом декількох століть розвивалась екстенсивно, не зазнаючи практично ніяких структурних змін.

Варто зазначити, що китайська реформа економіки— це шлях поступових перетворень за допомогою перегляду структури влади та стимулювання суб'єктів економічних інтересів до підвищення ефективності.

Стандартний опис китайської моделі економічного розвитку зводиться до таких термінів як «китайська модель розвитку» та «соціалістична ринкова економіка з китайською специфікою». Проте, потрібно зрозуміти яким чином Китаю вдалось прийти до реформування своєї економіки, а також виявити шляхи переходу економіки Китаю від планової до сучасної ринкової економіки.

Говорячи про формальну відмінність планової економіки від ринкової варто відзначити, що планова економіка включає меншу кількість секторів, ринків та зв'язків. Суть планової економіки полягає у тому, щоб перетворити всю економіку і соціальну організацію у «великий єдиний завод», а розподіл ресурсів здійснювати органом планування [6]. Головне завдання в цьому способі розподілу зводиться до того, що ресурси повинні бути розподілені за задалегідь створеному плану.

Найбільшою характерною рисою планової економіки виступає те, що вона зав'язана на єдності економіки та політики. В результаті таке поєднання призводить до не розмежованості держави і підприємств, політики та

економіки. У підсумку в соціалістичній плановій економіці безперервно відбуваються спотворення в розподілі ресурсів під політичним впливом.

Суттєвою особливістю виступає те, що в плановій економіці відсутня найважливіша складова сучасної економіки – підприємницький сектор. При даному типі економіки роль підприємницького сектору виконує державний сектор, а також сільські домогосподарства (рис.1.1)

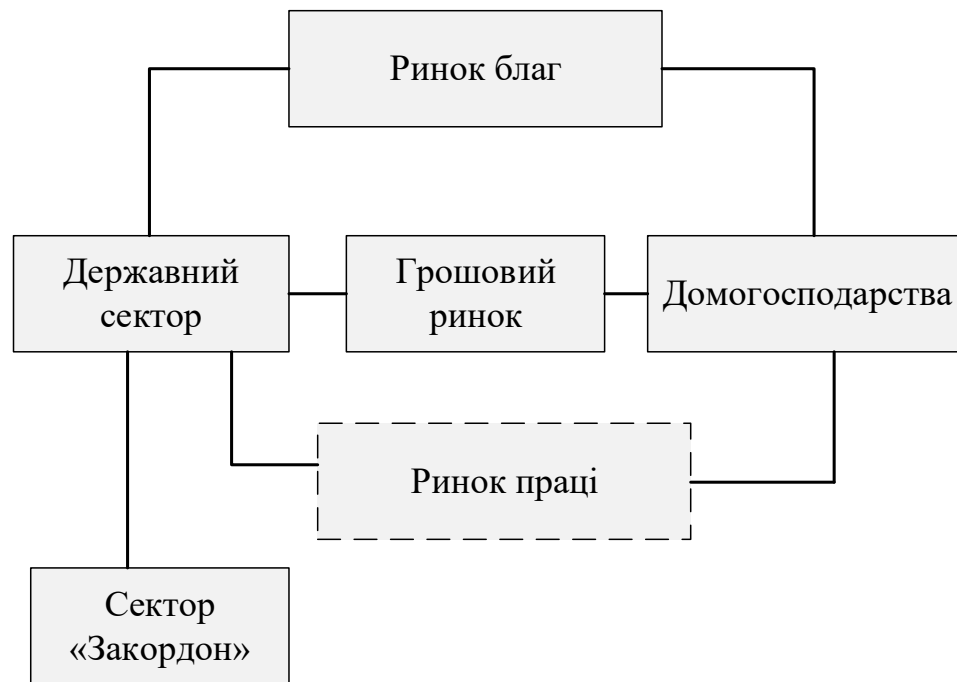

Рис. 1.1. Вихідна модель реформування («планова економіка»)

Джерело: розроблено автором за даними [6, с. 147]

Ще однією важливою відмінністю є те, що в плановій економіці представлені ринки є недостатньо розвиненими, а говорити про їх ринкову природу беззмістовно, оскільки ринок благ, грошовий ринок, ринок праці є монополізованими державою. Також говорячи про сектор закордон слід сказати, що існує монопольний зв'язок державного сектору із закордоном. Інакше кажучи, жоден із інших секторів з зовнішнім світом напряду не зв'язаний.

Інакша ситуація спостерігається із ринковою економікою. Відносна ціна ресурсів, яка формується в процесі ринкової конкуренції виступає всебічним параметром. Таким чином, вона відображає відносну важливість

один ресурсів по відношенню до інших, суб'єкти економіки за допомогою відносних цін отримують основну інформацію та виробляють правильну політику, таким чином, суттєво знижуються інформаційні витрати. На відміну від планової економіки, всі учасники ринкової економіки зазнають обмежень, які зв'язані як із конкуренцією, так і з майновими правами, в зв'язку з чим знижуються витрати на нагляд. Використання ринкової системи робить економіку ефективною, а ефективність виступає основним фактором, який визначає здатність будь-якої системи розподілу ресурсів існувати та розвиватись. Представимо ринкову економіку схематично (рис. 1.2)

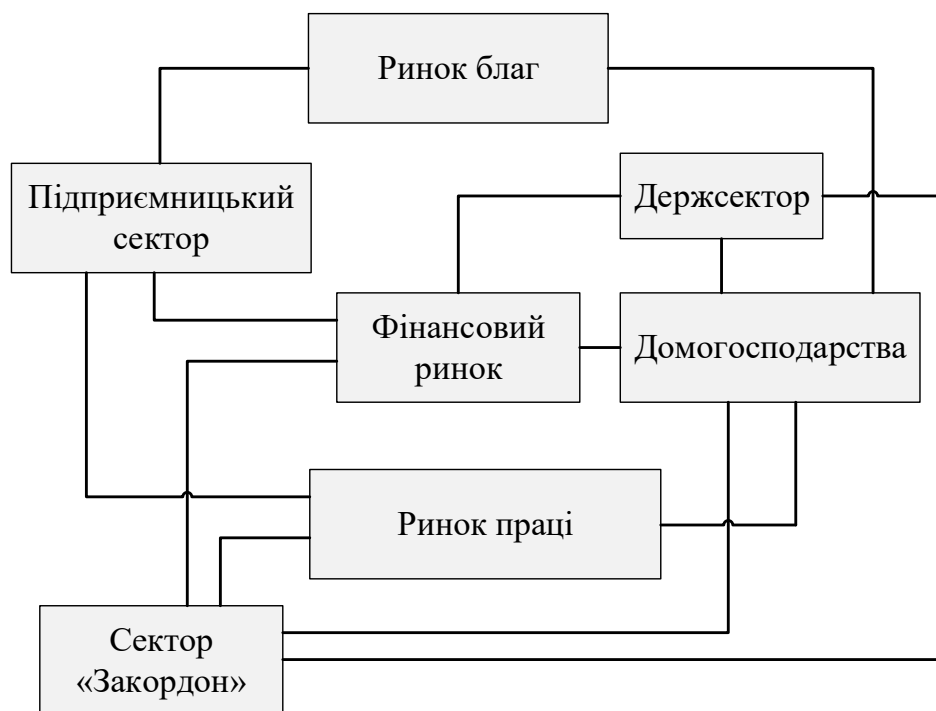

Рис. 1.2. Кінцева модель реформування («ринкова економіка»)

Джерело: розроблено автором за даними [6, с. 148]

Слід сказати, що з теоретичної точки зору реформування зводиться до двох основних підходів. Перший з них – шокова терапія, що являє собою швидкий та нищівний демонтаж державного сектору, повну лібералізацію економічних зв'язків як всередині країни, так і за кордоном, пришвидшену приватизацію та створення підприємницького сектору.

Другий підхід є протилежним до шокової терапії, а саме градуалістський підхід. Прибічники цього підходу стверджують, що чотири вищезгадані характеристики шокової терапії не виступають обов'язковими

складовими для процесу трансформації. Вони вважають, що процес трансформації повинен проходити поступово, сектор за сектором, розтягуючись цим самим на довгі роки. Слід зазначити, що при градуалістському підході державний сектор не піддається стрімкому демонтажу, а поступово передає частину своїх повноважень поступово створеному підприємницькому сектору.

При здійсненні шокової терапії стрімкий демонтаж державного сектору призводить до краху всіх традиційно існуючих галузевих та регіональних взаємозв'язків, що склали раніше єдину планову модель. Очевидним є той факт, що між демонтажем і створенням повноцінного підприємницького сектору повинен пройти певний період, протягом якого економіка, по суті, буде знаходитись в хаотичному стані і буде нездатна виконувати свою основну функцію: забезпечувати сектор домашніх господарств, тобто забезпечувати населення країни споживчими благами в достатній кількості та якості. Саме тому «шокова терапія» повинна здійснюватися в умовах відкритої моделі, в противному випадку це створить нерозв'язні проблеми в галузі забезпечення населення споживацькими благами.

В свою чергу, виникнення такої відкритості економіки заздалегідь ставить створюваний національний підприємницький сектор в доволі складне становище: з самого початку він не володіє певними конкурентними можливостями, а тому не здатен повноцінно конкурувати із зарубіжними економіками.

Варто зазначити, що стратегію шокової терапії обрали всі постсоціалістичні країни Східної Європи, СРСР, а також Монголія.

Градуалістський підхід щодо реформування економіки може бути охарактеризований наступними принципами.

По-перше, як показала система паралельних цін в Китаї, цінова реформа може бути неповною та поступовою (система паралельних цін в Китаї).

По-друге, прибічники градуалістського підходу вважають, що приватизація держпідприємств не є необхідною на першому етапі економічних реформ, а приватна власність може розвиватись не замість державної власності, а разом із державною власністю.

По-третє, перехід до ринкової економіки може здійснюватися без жорсткої макроекономічної політики: грошово-кредитна політика може бути не жорсткою або м'якою, а такою, яка підтримує необхідне країні виробництво.

По-четверте, раптова поява іноземних конкурентів на внутрішньому ринку може призвести до колапсу національної промисловості.

На відміну від шокової терапії– градуалістське реформування не демонтує державний сектор, а тільки поступово передає частину своїх функцій в руки підприємницького сектору. Реформування планової економіки з використанням даного підходу вимагає від уповноважених осіб обережності та постійного контролю над здійснюваними процесами.

До недоліків даного підходу слід віднести чималий строк, протягом якого державні органи зобов'язані управляти процесом. Діло в тому, що відтворюваний ринковий сектор в рамках планової економіки буде виступати певним «чужорідним тілом» і неминуче буде відторгтися пануючими неринковими відносинами. В наш час реформування за допомогою градуалістського підходу здійснюється в двох країнах: в Китаї та у В'єтнамі.

До переваг градуалістського підходу можна віднести його відносну керованість, в результаті чого економіка, яка реформується не несе втрат, як при шоківій терапії.

Мрія про відродження Китаю, після того, як в новий час внаслідок випереджаючого розвитку європейців та подальшій іноземній колонізації він був зведений до положення третьорозрядної нації, ніколи не зникала, набувала тільки нових форм. Яка б то не була ідеологія довгострокового розвитку Китаю: комуністична, соціалістична, модерністська,

реформістська— всі вони по суті зводяться до традиційної китайської максими: «сильна держава, багатий народ». Обидві частини максими нерозривно зв'язані між собою, а одна без іншої існувати не може.

В цілому безсумнівні успіхи Китаю, за загальним визнанням, стали можливі завдяки цілеспрямованому використанню внутрішніх і зовнішніх чинників і умов, що сприяють економічному зростанню, тобто завдяки втіленню специфічної економічної стратегії, значення якої важко переоцінити. В самому загальному вигляді висновки тридцятилітнього розвитку виступають, з однієї сторони, наслідком активного включення Китаю в процеси глобалізації і оптимального використання її переваг, а іншої— результатом послідовної інституціональної та структурної перебудови національної економіки.

Серед західних економістів існує схильність вважати, що якщо реформована економічна система не виглядає в точності як модель ринкової економіки, то значить проведені реформи можна рахувати невдалими. Історія показала, що становлення ліберальної ринкової економіки може відбуватися достатньо успішно і без негайної політичної демократизації режиму, принаймні, на початкових стадіях цих процесів.

Аналізуючи досвід реформ Китаю, деякі економісти прийшли до висновку, що економічний градуалізм без політичних реформ виявився набагато успішнішим, ніж шокова терапія з демократизацією, яка мала місце в інших країнах. Слід зазначити, що підходи країн до реформування суттєво відрізнялись, так як Китай вибрав «економічні реформи без політичних реформ», а інші країни, зокрема постсоціалістичні вибрали «політичні реформи з економічними реформами».

Практика реалізації китайських реформ підтвердила, що в країні з перехідним типом економіки і політичного устрою ефективна і стійка лібералізація економіки може бути досягнута тільки при сильній владі. Вирішальне значення відіграє саме сильна влада, що може ставити

довгострокові цілі та володіє достатньою політичною волею та засобами мобілізації для того, щоб ефективно добитись їх імплементації.

Досліджуючи економіку Китаю бачимо, що з 1978 р. китайська економіка зростає феноменальними темпами. Цей факт є безспірним. За допомогою яких механізмів Китаю вдалось здійснити таке зростання? На це питання існує безмежне поле для дискусії. Ми зупинимось на китайських реформах, які привели країну зайняти провідне місце у сучасній економіці та перетворити КНР в сучасну могутню державу.

1.2. Історичні аспекти трансформації економіки Китаю в другій половині XX ст.

Досвід китайських реформ– це досвід переходу від планової економіки до ринкової, вихід на траєкторію високих темпів економічного зростання, яке триває вже понад 30 років. Проте, які передумови сприяли такому зростанню Китаю? Для того щоб відповісти на це питання, нам вочевидь потрібно коротко охарактеризувати економіку Китаю до проголошення ним незалежності:

- війна з Японією, яка велась в 1937-1945 рр. не давали Китаю шансів для динамічного розвитку економіки;
- до проголошення незалежності Китай був відсталою аграрною країною (промисловість займалась тільки 10%, сільське господарство досягало 90%, а близько 90% населення проживало в сільській місцевості);
- економіка розвивалась територіально нерівномірно, промисловість в основному була зосереджена в декількох містах на північно-східній частині Китаю та в прибережних зонах;

- критична зовнішня обстановка (не було припливу іноземного капіталу, а країни Заходу здійснювали блокаду Китаю)

Уже з вищенаведених історичних фактів стає ясно, що Китай до середини ХХ ст. належав до економічно відсталих країн, розореною від війни та внутрішніх протистоянь. 24 квітня 1949 р. Китайська народно-визвольна армія перемогла в громадянській війні знищивши Гоміндан. 1 жовтня 1949 року була проголошена Китайська Народна Республіка. Правління державою зосередила в своїх руках Комуністична партія Китаю, лідером якої виступив Мао Цзедун.

В науковій літературі існує дюжина варіантів періодизації шляху економічного розвитку КНР. На нашу думку доцільним буде зупинитись на наступній періодизації до нових економічних реформ 1978 р.:

- 1) Період відбудови післявоєнної економіки (1949-1952);
- 2) перший п'ятилітній план (1953-1957);
- 3) «Великий стрибок» (1958-1960) та період врегулювання економіки (1961-1965);
- 4) «Культурна революція» (1966-1976);
- 5) «Новий (західний) великий стрибок» (1977-1978) [6, с. 69].

Для того, щоб повністю зрозуміти, які кроки сприяли подальшому розвитку КНР перейдемо до характеристики кожного із періодів:

Протягом перших років свого існування КНР направляла основні свої зусилля на ліквідацію руйнівних наслідків громадянської війни.

1. Відбудова післявоєнної економіки проходила із 1949 по 1952 рр. Варто зазначити, що відбудова економіки КНР почалась із вкрай низького рівня розвитку, поглибленого руйнаціями Другої світової війни. У порівнянні із 1937 р. в 1949 р. виробництво сільського господарства упало більш ніж на 20-25%, промислове виробництво впало більш ніж 50%. Також, 90% населення проживало в сільській місцевості, а рівень розвитку аграрного сектору був вкрай примітивним.

В 1949 р. дохід на душу населення в Китаї складав 54\$ [7] . В цьому ж році, було заборонено обіг на території країни золота, срібла та іноземної валюти. Вже осінню влада зіткнулась із гіпертрофованою інфляцією: ціни на основні товари в великих містах підвищувались на 20-30% в день.

На початку 1951 р. партія висунула курс: «3 роки підготовки і 10 років розгортання планового економічного будівництва», починаючи відлік з 1950 р.

В 1950-1952 рр. була здійснена аграрна реформа, під час якої була здійснена повна конфіскація поміщицької власності. За відбудований період сільське господарство виростало на 14,1% в рік, а промисловість – на 40,7%, що дозволило досягнути довоєнного рівня (1937 р.) економічного розвитку.

Слід зазначити, що під час цього періоду, китайське правління переслідувало курс, так званої «нової демократії». Відповідно до даного курсу передбачалось тривале співіснування різних класів китайського суспільства, а побудова соціалізму радянського зразка вважалось утопічною. Проте, у 1953 погляди Мао Цзедуна змінились і він заявив про те, що від «нової демократії» потрібно переходити до соціалізму, протягом 10-15 років завершити індустріалізацію і соціалістичне перетворення.

2. Перший п'ятилітній план (1953-1957). В кінці 1952 р. уряд Китаю взяв напрям переходу від капіталізму до соціалізму. Виділимо основні задачі першого п'ятилітнього плану:

- сконцентрувати зусилля на будівництві 156 масштабних об'єктів, а також 694 великих та середніх підприємств, що повинні стати основою соціалістичної індустріалізації;
- прискорити створення сільськогосподарських та ремісничих кооперативів;
- перевести національну капіталістичну промисловість на рейси державного капіталізму.

Важливим моментом є зазначення того факту, що велике значення приділялось й науці. Тобто, не тільки створення університетів та зачислення

на навчання великої кількості студентів, але й відправлення студентів за кордон задля переймання іноземного досвіду.

Слід зазначити, що в даний період Китаю вдалось в основному створити систему планового управління економікою за типом радянської моделі— з наголосом на індустріальний розвиток (особливо важкої промисловості), проведення масової кооперації, закріплення державного сектору та придушення приватного бізнесу.

Соціалістичне перетворення економіки захопило цілу країну, і вже в кінці 1956 р. 99% приватних підприємств стали державними.

3. «Великий стрибок» та врегулювання економіки (1958-1965). В кінці 1957 р. стартувала кампанія «великого стрибка» під лозунгом: «В економічному розвитку один день повинен прирівнюватись до 20 років».

Країною була намічена ціль перетворити Китай в передову державу швидким темпами, і в основному на базі радянської економічної моделі.

На початку 1958 р. по всій країні почали створюватись комуни. Спочатку комуни представляла собою дуже велике господарське підприємство— до 5 тис. господарств, а деколи і до 20 тис [8]. Поступово комуна взяла на себе всі економічні функції, а життя прийняло воєнний відблиск.

Варто зазначити, що був взятий курс на децентралізацію управління економікою. Країна була поділена на «7 кооперативних районів» та було прийнято рішення, що 80% регулювання економікою буде здійснюватися на місцевому рівні. По всій країні масово почалась кампанія прискореної індустріалізації.

Кампанія «великого стрибка» призвела до розбалансування господарського механізму країни. Вже в 1960 р. країна зіткнулась з жорсткою кризою та голодом.

Також «великий стрибок» породив серйозні проблеми. По-перше, це диспропорції між накопиченням та споживанням; по-друге, диспропорції між промисловістю та сільським господарством; по-третє, диспропорції

всередині індустріального сектору; по-четверте, дисбаланс між доходами і витратами. В результаті цього, Китай повинен був зайнятись «впорядкуванням» економіки. Основними цілями були:

- стимулювання сільськогосподарського виробництва та легкої промисловості;
- зниження обсягу капіталовкладень до оптимального рівня;
- модернізація техніки;
- регулювання ринку та відновлення його життєдіяльності;
- регулювання зовнішньої торгівлі;
- удосконалення культури, науки
- оптимізація планування економіки в користь розвитку сільського господарства та легкої промисловості [9].

Слід сказати, що завдяки «впорядкуванню» економіки— легка промисловість почала розвиватись швидшими темпами, аніж важка промисловість. Китай за роки проведення кампанії «великого стрибка» практично повністю забезпечив себе нафтою, створюючи великі підприємства по її видобутку, розвивав інфраструктуру економіки, а також було створено ряд нових галузей промисловості: суднобудування, авіабудування тощо.

4. «Культурна революція» (1966-1976). В 1966 р. Мао Цзедун розпочав культурну революцію— масову кампанію у боротьбі с контрреволюційними елементами. По країні неодноразово прокочувалась хвиля чисток та репресії про тих, хто йде проти ідеології та партії. Дана революція представляла собою чисто політичне явище. В ході цієї кампанії економіка країни піддавалась великій кількості необґрунтованим науковим експериментам. Ефективність економіки падала із року в рік. Рівень життя населення також зменшувався. Доля важкої промисловості зростала, а сільське господарство катастрофічно відставало у своєму розвитку.

Як ми бачимо, культурна революція суттєво відобразилась на стані економіки, а країна знаходилась в дуже важкому економічному положенні.

5. «Новий великий стрибок» (1977-1978). Після закінчення культурної революції в 1976 р. керівництво країни почало кампанію «західного великого стрибка». Суть даної кампанії полягала у різкому підвищенні темпів економічного розвитку за рахунок активних закупівель західної технологій (основним чином для важкої промисловості). Дана кампанія провалилась, так як з'явилися сильні диспропорції між галузями економіки. До кінця 1978 року китайське правління усвідомлювало неефективність цієї стратегії. У другій половині 1970-х рр. народне господарство було на грані катастрофи. Більшість предметів споживання були дефіцитними. За 20 років (1957-1977 рр.) реальна заробітна плата знизилась приблизно на 28%. Значна частина населення знаходилась на межі голоду.

Важливо визначити той факт, що із 1949 по 1978 р. китайська економіка в загальному розвивалась у відповідності з принципами радянської економічної моделі з деякими модифікаціями в області планування.

Аналізуючи все вищенаведене можна сказати, що для подальшого виходу країни із скрутного становища— економічна реформа для Китайської Народної Республіки виявилась життєво необхідною.

В 1978 р. з приходом до влади Ден Сяопіна та Ху Яобана розпочалися економічні реформи в Китаї. Курс був взятий на побудову ринкової економічної системи із китайською специфікою.

Фундаментом для практичної реалізації економічних перетворень виступив розроблений Ден Сяопіном курс «чотирьох модернізацій». Суть даних модернізацій полягала в проведенні перетворень в 4-х галузях:

- аграрному секторі;
- промисловості;
- обороні;
- науці і техніці [10].

Основними засобами при проведенні модернізації були реформи та відкрита зовнішня політика, інакше кажучи, включення КНР в процеси

глобалізації економіки, залучення іноземних капіталів та співробітництво із іншими державами світу.

Ведучи мову за реформи, можна із впевненістю сказати, що реформи розпочались із аграрного сектору, так як сільське господарство було слабкою ланкою економіки Китаю. Існують об'єктивні причини, що реформа економічної системи Китаю почалась саме із села. Колишня система сільської економіки серйозно обмежувала розвитку продуктивних сил в селі. Комуни, які формувались в 50-ті роки, тепер перетворювались в самостійні фермерські господарства. Перехід на виробничі завдання в руки сімейних бригад, передача їм землі, а також надання більшої автономії сприяло тому, що ефект був настільки великий, що створена система розповсюджувалась по всій країні.

Осіною 1980 року такі бригади склали вже 20% , літом 1982 р.– 78%, а весною 1983 р. їх число склало уже більше 95%. В подальшому закріплення виробничих завдань та всього обсягу робіт за самостійними бригадами стало основною формою господарювання в Китаї [5, с. 113].

Таким чином була створена спеціальна система підряду. Суть її полягала в тому, що частина виробленої бригадами продукції передавалась державі, частина залишалась в колективній власності, а решта продукції діставалася селянам. При такій розстановці, дана система була досить вигідною, так як слугувала стимулом у отриманні прибутку самими селянами.

Успіх реформ в селі пояснюється наступними чинниками:

- по-перше, села були бідними, проте вони були готові до змін. Низька ефективність колективного сільського господарства призвели до того, що рівень життя більшості селян знаходився на рівні нижче середнього. Все це призвело до того, що стихійно почала відроджуватись система закріплення виробничої відповідальності за селянськими дворами;

- по-друге, успіх реформи пояснюється гнучкою ідеологією. Під впливом руху за звільнення більшість керівників провінцій стали підтримувати практичні новації, що вводились селянами.
- по-третє, місцева влада підключалась до прийняття рішень центральною владою. Так, у 1980 р. зазначена система була закріплена в політиці ЦК та стала законною по всій країні.

Китайські економісти вважають, що аграрна реформа у своєму розвитку пройшла шість етапів:

1. 1978-1984 рр. На даному етапі в основному реформувалась сільська система управління і господарювання, було відроджене сімейне господарювання, досліджувалась та удосконалювалась система сімейного підприємства;

2. 1985-1988 рр. На цьому етапі реформу системи управління сільським виробництвом повернули в сторону реформи системи обігу сільськогосподарської продукції. Сільські підприємства розвивались, як і різноманітні способи господарювання. Прослідковувались проблеми із виробництва зернових;

3. 1988-1991 рр. Цей етап характеризується підвищеною підтримкою держави та відновленню попередньої врожайності. Проте, за рахунок втручання та регулювання з боку держави, відбувся спад, а також знизився рівень доходів у селян, в перший раз спостерігалось негативне зростання;

4. 1992-1996 рр. На даному етапі почалось піднесення всієї економіки. Дана ситуація пов'язана із притоком інвестицій. Завдяки цьому в наступні роки відбулось збільшення урожаю зернових;

5. 1997-2001 рр. Даний етап характеризується покращенням макроекономічної стабільності. Проте, азіатська фінансова криза 1997 р. в деякій мірі зачепила і Китай, експорт знизився, всередині країни зростання доходів населення стало порівняно уповільненим, і, як наслідок, зростання попиту заморозилось. Важливим моментом є те, що в агропродукції відбувся перехід від ринку продавця до ринку покупця. В результаті цього з'явилась

нова проблема в збуті зернових, тому реформа системи збуту стала на повістці дня;

6. 2001 рік до сьогодні. Після вступу Китаю у ВТО ринковий попит на сільськогосподарську продукцію перетворився із переважно внутрішнього у попит світового ринку, що спричинило часткові зміни в структурі виробництва та потребувало підвищення технологічного рівня сільськогосподарського виробництва. Зі вступом у ВТО китайське сільське господарство зіткнулось із деякими труднощами: частково зріс імпорт сільськогосподарської продукції, внутрішні ціни на продовольство почали вирівнюватись до рівня міжнародних, а експортні субсидії були ліквідовані. Слід зазначити, що після вступу до ВТО для підвищення конкурентоспроможності сільського господарства влада постійно вкладає фінансові і матеріальні ресурси в прискорення науково-технічного новаторства. Сільське господарство постійно отримує різноманітні пільги [5, с. 116].

Отже, реформа викликала суттєві зміни в сільській економіці. В галузі господарювання— вступила на шлях всебічного розвитку сільського господарства, лісівництва, тваринництва, допоміжних промислів та рибної промисловості. В статті власності— відбулась поступова ліквідація державної власності. Сільська реформа внесла новий влад в стабільний розвиток народної економіки.

Ще однією слабкою ланкою попередньої планової системи був південно-східний прибережний район Китаю. Історично доволі розвинутий південно-східний прибережний район Китаю, із-за того, що він знаходився на передовій лінії морської оборони, довгий час не проводилося економічне будівництво і він поступово деградував. Проте, на початку 1979 р. була ініціатива із провінції Гуандун про бажання розширити права провінції, що у свою чергу сприятиме оживленню економіки прибережного району за рахунок їх експортоорієнтованості. Центральний Комітет надав такі права на

самоуправління провінцій назвавши їх спеціальними економічними зонами (СЕЗ).

Відмінність СЕЗ від внутрішніх районів полягала в наступному: була створена макроекономічна основа умов ринкової економіки; механізми економічної діяльності під керівництвом держави доповнювались регулюванням міжнародного ринку (обладнання та сировина для СЕЗ надходила із міжнародних ринків, продукція конкурувала із продукцією на світовому ринку, ціни коректувались відповідно до цін міжнародного ринку); місцеві органи володіли достатньо великою владою; створювались сприятливі умови для капіталовкладень іноземними підприємствами. Рішення про створення СЕЗ було вкрай експериментальним, проте як виявилось досить успішним. Практика показала, що СЕЗ були не тільки вікном, через яке здійснювалась зовнішня відкритість, але, що більш важливо, такі зони стали досвідченим полігоном нової економічної системи.

В період планової економіки держпідприємства як макроекономічна основа народної економіки внесли свій вклад в індустріалізацію Китаю. Проте в міру розширення масштабів економіки все сильніше проявлялись системні проблеми самих держпідприємств, які далеко не відповідали вимогам модернізації.

Багатолітній досвід доказує, що основні проблеми держпідприємств були наступними:

- функції держави як власника державної власності і як керівника соціалістичної економіки злиті воедино. Звідси, не розділення цих функцій веде до низької ефективності управління держпідприємствами;
- державний сектор рахувався «великим заводом» і по відношенню до нього здійснювалась система єдності доходів і витрат, єдності відповідальності і розподілу ресурсів відповідно до плану. Інакше кажучи, такий спосіб управління вів до обмеженої активності підприємств;
- майнові права були нечіткими, а границі майнових прав – неясними, нерівнозначність інтересів власника і керівника вела в свою чергу до

зниження економічної ефективності і обмеженню довгострокового розвитку підприємства.

Головна ціль початкового етапу реформи полягала в регулюванні відносин між державою і держпідприємствами. Першим питанням, що стояло на повістці дня було передання частини прав на управління та ведення безпосередньо самим підприємствам. Наступним кроком було надання стимулу підприємствам у вигляді відступної частини їх прибутку. Цей крок робився для того, щоб підвищити зацікавленість робочих та службовців в результатах діяльності.

В жовтні 1978 р. в провінції Сичуань було вибрано 6 підприємств на яких була проведена спроба «розширення прав підприємств на самоуправління». Для цих підприємств було прийнято 14 заходів щодо розширення прав на самоуправління. Уже в травні 1979 р. в Пекіні, Тяньцзіню та Шанхаї було вибрано ще 8 підприємств.

В липні 1979 р. Держрада прийняла важливий документ– «Деякі розпорядження про розширення прав державних підприємств на самостійне управління та ведення господарювання». Отже, досвід показав дієвість таких кроків, а тому завдяки цьому досвід із декількох підприємств розповсюдився на ряд підприємств по всій країні. Інакше кажучи, держпідприємства получили часткові права на планування виробництва та збут продукції, використання капіталу та призначення кадрів середнього рівня. До червня 1980 р. цей досвід вже перейняло більше ніж 6600 великих та середніх підприємств, що становило 16% держпідприємств, 60% ВВП та 70% прибутків [4].

Слід зазначати, що зазначений захід має як позитивний так і негативний ефект. З однієї сторони, втілення даного заходу підвищило активність підприємств у виконанні державного плану і у збільшенні виробництва та доходів. З іншої сторони, у підприємств не існувало ефективного обмежувального механізму, зростання виробництва головним

чином опиралось на збільшення капіталовкладень, що в певній мірі привело до збільшення фінансового дефіциту та росту інфляції.

Наступним кроком реформи промисловості було введення «системи економічної відповідальності». Сутність даного кроку полягала в тому, щоб підвищити державні фінансові надходження та зменшити дефіцит бюджету. На початку реформи була проведена спроба ввести для деяких промислових підприємств систему економічної відповідальності, що полягала в розділі прибутку. В 1981 р. на Всекитайській торговельній конференції система економічної відповідальності була легалізована. Зміст системи економічної відповідальності включав: базисні відрахування із прибутку плюс відрахування із збільшеного прибутку; відрахування із грошового прибутку; зобов'язання по перевиконанню плану; зобов'язання із збитків тощо. Отож, було встановлено, що прибуток, що залишився після виконання обов'язкових завдань, можна залишати на підприємстві. До кінця 1981 р. близько 80% промислових підприємств перейшло на систему економічної відповідальності. Слід зазначити, що дана імплементація привела як до стрімкого збільшення фінансових надходжень, так і до зловживання. Система економічної відповідальності за короткий строк стимулювала підприємства до отримання прибутку. Проте, питання про використання прибутку підприємствами не було корінним чином регламентоване, тому сформувалась тенденція при відчисленні із прибутку, залишок використовувати для розподілу між працівниками, що в свою чергу викликало зростання фондів споживання та зростання цін.

Вже на початку 1983 р. Держдума прийняла рішення про відміну використання системи економічної відповідальності та замінила відрахування із прибутку податками. Велику частину прибутку держпідприємства повинні були відраховувати державі (з великих і середніх підприємств стягувався податок на прибуток в розмірі 55% і одночасно стягувався регулюючий податок на прибуток з врахуванням відмінності в виробничо-господарській ситуації на підприємстві), і, крім цього, ставки

податку встановлювались різноманітними органами на власний розсуд. Ця ситуація загострила податкову нерівність державних і недержавних підприємств. Для зміни ситуації потрібна була нова реформа.

Китайська влада спробувала запозичити успішний досвід системи підряду на землю в селі. Проте знову чергова реформа, при переході на ринкові рейси показала свої недостатки та виявилась неефективною, проіснувавши 5 років.

Відправною точкою прийнято вважати 1992 р., коли Держдума висунула ідею про рух підприємств до ринку, а в 1993 р. на третьому пленумі ЦК КПК XIV скликання були прийняті «Деякі рішення про створення соціалістичної ринкової економіки». В даному документі була висунута ідея про створення сучасної системи підприємництва.

Реформування промисловості здійснювалось у таких напрямках:

- заохочення росту недержавних підприємств;
- реформа малих держпідприємств, центром якої виступала реформа власності (приватизація). За скромний строк, на малих держпідприємствах поступово була створена система, що відповідала ринковій економіці, наприклад, товариство, акціонерне товариство тощо;
- реформа великих та середніх державних підприємств. В 1993 р. на Всекитайських зборах народних представників (ВСНП) VIII скликання був прийнятий «Закон КНР про підприємства»;
- приватизація великих підприємств (1997 р.) [5, 154-176]

Слід сказати, що реформи в промисловості починаючи із 1979 року мали свої успіхи та провали. Проте, результат проведення цих реформ дозволив КНР до кінця 80-х років вийти на перше місце у світі з виробництва бавовняних тканин і цементу, на друге - по випуску телевізорів і видобутку вугілля, на третє - з виробництва сірчаної кислоти і хімічних добрив, на четверте - по виплавці сталі.

Глибокі трансформації після 1979 р. відбулись і в фінансовій системі Китаю. В 1994 р. були створені чотири великих державних комерційних банків замість 4-х спеціалізованих банків (дореформеного періоду). Слід також зазначити, що були створені також три банки політичного характеру, що покликані забезпечити фінансову безпеку країни:

1. Сільськогосподарський банк розвитку;
2. Державний банк розвитку;
3. Експортно-імпортний банк Китаю.

Вищеперечислені банки взяли на себе відповідальність за фінансування, кредитування та представлення різноманітних послуг всім економічним агентам країни.

Варто визначити, що одночасно із цими процесами, різноманітні комерційні банки Китаю створили свої філіали за кордоном. Значно розширилась участь Китаю в різноманітних міжнародних фінансових органах. Так, Китай в 1980 р.– вернувся до складу Міжнародного валютного фонду і відновив членство у Всесвітньому банку, в 1985 р.– вступив на правах постійного ділового партнера в Африканський банк розвитку.

В Китаї в 1990-1991 рр. виникли дві великі торговельно-фінансові біржі в Шанхаї та Шеньчжені. Ці дві біржі надавали та надають велику підтримку підприємствам країни.

Після прийняття «Закону про страхування» та створення Китайського страхового комітету в 80-ті роки ХХ ст. в країні виникли принципово нові страхові компанії, що базуються на різних формах капіталу: державному, приватному та зарубіжному. Багато економічних агентів реформували свої планово-централізовані підприємства в ринкові, саме завдяки діяльності компаній з різними формами страхування.

Китай приймає активну участь у глобалізаційних процесах. З самого початку реформ в Китаї стали проводити активну зовнішньоекономічну політику, направлену на те, щоб використовувати переваги відкритості для модернізації китайської економіки.

Особливість економічної реформи Китаю – поетапність зовнішньої відкритості. Завдяки досвіду політики зовнішньої відкритості в Китаї сформувалась особлива структура відкритості: спеціальні економічні зони, відкриті прибережні райони, відкриті міста тощо. Відкритість зовнішньому світу розповсюдилась із примор'я до внутрішніх районів країни, а після вступу Китаю до ВТО регіональна відкритість все більше стає відкритістю всієї країни.

Головною складовою частиною політики відкритості виступає залучення іноземних інвестицій, які принесли Китаю великі вигоди. Тобто, вони стали одним із основних джерел капіталу для розвитку промислових підприємств, а також створенню спільних підприємств, що прискорило освоєння сучасних технологій в Китаї. Політика відкритості, яку проводило правління Китайської Народної Республіки на початку 80-х р. сприяла виходу країни із багатолітнього занепаду, укріпленню економічних позицій Китаю в глобальній економіці.

Варто зазначити, що 1992 р. оцінюється як ключовий в проведенні корінних реформ. Осінню 1992 р. на XIV з'їзді КПК затвердила створення системи ринкової економіки. Характерною рисою цього етапу є стратегія експортоорієнтованого виробництва та експортоорієнтованої економіки.

Як ми бачимо, на сьогодні Китай виступає одним із світових лідерів. Країна зуміла створити власну економічну модель – ринкову економіку із китайською специфікою, в якій використовувались сильні сторони централізованого державного управління у поєднанні з ринковими механізмами конкуренції.

Підсумовуючи все вищенаведене, можна сказати, що Китай доказав, що виважена стратегія держави та поступовість у проведенні реформ, можуть привести країну до успіху. В наступному розділі ми розглянемо сучасний стан економіки Китаю та її економічне становище у сучасній глобальній економіці.

1.3. Сучасна парадигма розвитку економіки Китаю

Діюча парадигма економічного зростання в Китаї включає в себе низку базових характеристик, що забезпечували протягом трьох десятиліть високу динаміку накопичення потенціалу економіки— основне досягнення політики реформ та відкритості. Разом із тим, саме вони, або, ж, в меншій мірі, значна їхня частина, сьогодні потребує певної корекції.

На ранніх стадіях економічного зростання основні зусилля держави були спрямовані на створення основ індустріального суспільства. Інакше кажучи, першочерговою задачею було забезпечення кількісного, переважно— екстенсивного, зростання економіки. Тепер вже на перший план все більше виходять ефективність та конкурентоздатність економіки.

Висока динаміка економічного зростання— важлива характеристика китайської економіки в період реформ і головний стержень «китайського чуда». Слід сказати, що ця динаміка зберігалась і при серйозних випробуваннях національного та світового масштабів. Швидке економічне зростання дозволило послабити супротив ринковим перетворенням, відстояти і затвердити політику реформ і відкритості, підвищити геополітичну силу та вплив Китаю у світі.

Проте, така стратегія розвитку економіки Китаю має суттєві недоліки, що почали все більш рельєфно виявлятися. Експортоорієнтована економіка Китаю все більше загострила проблеми ресурсів та стану навколишнього середовища. Тому лінія на економію ресурсів стала однією із головних складових перспективного економічного курсу країни. Втім, правління Китаю вже на початку нового тисячоліття прагнуло здійснити перехід від екстенсивного до інтенсивного зростання. Дані твердження були задекларовані ще в 9-й п'ятилітці, але в силу певних обставин так і залишались в значній мірі декларацією, яку тільки лише в малій мірі вдалось втілити в життя.

При переході до нової парадигми розвитку Китай повинен значно більше враховувати наявність обмежувачів зростання: ресурсних, екологічних, демографічних.

В Китаї до того ж, перехід до нової моделі ускладнюється його суперечливістю. Необхідність ресурсозбереження та укрупнення технічного і технологічного переобладнання підприємств вступає в протиріччя, з не менш важливою соціальною задачею, що полягає у забезпеченні зайнятості робітників, які вивільняються в процесі реорганізації і реструктуризації промисловості, молоді, та трудових мігрантів із сільської місцевості.

Китайське правління розуміє, що поряд із безсумнівними успіхами економічного розвитку зберігаються, а в багатьох важливих аспектах і поглиблюються серйозні виклики, проблеми та протиріччя соціально-економічного розвитку.

Варто наголосити на тому, що стара парадигма економічного зростання Китаю функціонує і сьогодні, і, ймовірно, залишиться в короткостроковій перспективі працездатною, маючи ще певні резерви для того, щоб позитивні результати, що вона приносить покривали негативні. Тим не менш, в останні роки ставала все більш очевидною її історична обмеженість та нездатність забезпечити стійкий розвиток країни в довгостроковій перспективі. Про це свідчить той факт, що китайське правління вже звернуло увагу на існуючі проблеми. Особливо наполегливі вимоги до зміни парадигми розвитку висувають такі чинники, як відставання соціальної сфери, загострення протиріччя в суспільстві, дефіцит природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища.

Втім, існує ряд об'єктивних і суб'єктивних причин, що описує повільний перехід Китаю до нової парадигми зростання економіки.

По-перше, мова не може йти про повну і одночасну заміну всіх основних параметрів діючої парадигми. Попередній досвід китайських реформ показав, що навіть при зміні централізованої планової економіки на економіку ринкову необхідний послідовний та поступовий перехід. Іншими

словами, від реформ більш легких і менш трагічних для економіки та суспільства, до реформ більш складних. Це твердження є ще більш справедливим для переходу від однієї ринкової парадигми до іншої. Нова парадигма економічного розвитку повинна опиратись на традиційні для Китаю цінності соціальної гармонії та справедливості. Тобто, приданні ринковій економіці Китаю соціальної та екологічної направленості. Слід сказати, що становлення такої парадигми потребує чималого часу для імплементації. Втім, її значення не тільки для Китаю, а і для всього світу важко переоцінити.

По-друге, потрібно враховувати чималу інерційність діючої парадигми. За період її функціонування створені інститути, напрацьовані стимули, що сприяють її затвердженню та збереженню.

По-третє, зміна парадигми економічного розвитку Китаю потребує більш повної свободи дій ринкових механізмів та більш точного врахування сигналів ринку при прийнятті певних рішень.

Уявлення про сутність нової парадигми економічного розвитку та про її важливі характеристики є неоднозначними. В одних випадках проблема зводиться до змін в галузевій структурі економіки, в інших – мова йде про новий тип індустріалізації, а в наступних – за ядро ставляться інновації. Варто зазначити, що при будь-якому підході одне залишається безсумнівним: вибір подальших шляхів ринкових реформ та нової парадигми розвитку повинен враховувати якнайширші інтереси всіх соціальних груп китайського суспільства.

Ведучи мову за суб'єктивні фактори, варто наголосити на ролі соціально-економічної політики. Інакше кажучи, наскільки ринкові орієнтири коректуються із соціальними, екологічними та культурними цінностями. Сюди можна віднести те, що в Китаї розподіл доходів між територіями та соціальними групами має суттєві розходження.

Таким чином, зміна парадигми економічного розвитку Китаю носить комплексний та багатоаспектний характер. В економічній сфері він

стосується проблем темпів і якості економічного зростання, його суб'єктів, джерел, драйверів та проблем соціальних наслідків. Отже, це процес, що виходить далеко за рамки економіки, а розповсюджується також і на політику, науку та освіту тощо.

Китай вже сьогодні робить значні кроки у переході від курсу на досягнення високих темпів економічного зростання, практично будь-якою ціною, нехтуючи соціальними та екологічними проблемами до парадигми довгострокового, збалансованого, ресурсозберігаючого соціально-економічного розвитку. Варто сказати, що нова парадигма розвитку, можливо, не забезпечить країну настільки високими темпами економічного зростання, але натомість таке зростання може стати більш стабільним та довгостроковим, менш екстенсивним та енергоємним, а більш ресурсозберігаючим, гуманним та таким, що більше враховує інтереси майбутніх поколінь.

Китайський економічний розвиток нерозривно пов'язаний із стратегією інноваційного розвитку за рахунок підняття власної науки та освіти і впровадження запозичених із-за кордону нових технологій та виробів. Варто зазначити, що роль науково-технічного прогресу, що базується на «ендогенних» інноваціях являється для Китаю моделлю подальшого розвитку власної економіки. Останніми роками Китаю стало очевидно, що хочь ввізні технології сприяють суттєвому підвищенню продуктивності праці та технологічного рівня багатьох видів продукції, проте вони не можуть вирішити проблему довгострокового підвищення конкурентоздатності країни на світовому ринку.

Верховний лідер Китайської Народної Республіки— Сі Цзіньпін наголосив на тому, що інновації стануть драйвером китайської економіки, новим «бустером», який підсилить економічне зростання країни [11].

Говорячи про законодавчу ініціативу Китаю, то варто відзначити активну роль держави у сприянні переходу економіки Китаю до інноваційного розвитку економіки. Китайський 13-й п'ятирічний план (2016-

2020) містить в собі твердження про те, що до 2020 р. Китай має на меті стати інноваційною нацією, міжнародним лідером інновацій до 2030 р. та світовим комплексом наукових та технологічних інновацій до 2050 року. Китайське правління робить акцент на стійкому розвитку економіки, інноваційному зростанні та модернізації економіки.

Основною складовою цього плану є реформа виробничо-збутової галузі економіки, що базується на інтенсифікації заходів, які б сприяли підвищенню попиту на високоякісні товари та послуги, а зі сторони «нової промисловості», що базується на інноваціях, викликати відповідну реакцію.

Проте, перед Китаєм стоїть ряд важливих проблем, які потрібно вирішити у рамках стійкого розвитку економіки:

- зменшення різниці у доходах населення;
- зменшення різниці у регіональному розвитку Китаю;
- пошук виходу із так званої «пастки середніх доходів»;
- перехід від політики дешевого експорту до політики внутрішнього споживання, в першу чергу за рахунок сфери послуг.

Новий рух китайського розвитку акцентує увагу на реформі державних підприємств. В Китаї існує ряд проблем, що заважають модернізувати економіку: надлишкові потужності, корпоративні борги, надмірний контроль зі сторони державних органів тощо. Для вирішення цих проблем китайське правління здійснює реформування шляхом злиття та поглинання, продажем непрофільних активів, введенням змішаної форма власності та підвищення заходів заохочення працівників.

Говорячи про регіональний розвиток варто зазначити, що економічна регіональна нерозвиненість Китаю перешкоджає економічному розвитку країни в цілому. Тому ціллю для Китаю є згладжування різниці в розвитку між регіонами, а також між міськими та сільськими регіонами. Слід сказати, що Китай здійснює еволюцію в цьому напрямку шляхом реалізації програм розвитку найменш розвинених– західних областей Китаю. Ключовими

задачами виступають створення сприятливого інвестиційного клімату, розвиток інфраструктури, стимулювання регіональних ринків.

При переході до нової парадигми розвитку Китаю потрібно вирішити проблему «пастки середніх доходів». Її суть полягає в тому, що країна, яка досягає певного рівня доходу, залишається на цьому рівні. При цьому, зростання економіки уповільнюється. Китай попав в цю пастку за рахунок зростання заробітних плат та зниження цінової конкуренції. Звідси, неспроможність конкурувати із розвиненими країнами з високою кваліфікацією кадрів та інноваціями, так і неспроможність конкурувати із країнами з низьким рівнем доходу, так як у них присутні низькі заробітні плати та дешеве виробництво. Китайське правління розуміє, що продовжувати попередній розвиток, що базується на дешевій робочій силі та капіталі є неприйнятним. Тому відбувається зміна парадигми розвитку в сторону високої продуктивності та інновацій.

На сьогоднішній день стратегія інноваційного розвитку економіки Китаю проявляється в наступному:

1. перетворення сектору послуг в основний драйвер економічного зростання Китаю;
2. перехід до нової економічної політики, що базується на стимулюванні внутрішньої пропозиції за рахунок послаблення податкового та адміністративного тиску на приватний бізнес. Китай буде стимулювати податковими пільгами підприємства, що працюють не на зовнішній, а на внутрішній ринок;
3. щорічне підвищення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Це положення ми наглядно розглянули у другому розділі і вияснили, що витрати на НДДКР збільшуються з кожним роком (див. рис. 2.18);
4. впровадження інноваційних інформаційних технологій. Впровадження проривних інформаційних технологій сприятиме підвищенню

ефективності всіх галузей економіки. Важливим пріоритетом є введення таких технологій в медицину та освіту;

5. впровадженню технологічних новацій в галузі енергетики. Китай робить переорієнтацію від традиційних джерел енергії в сторону відновлюваних джерел енергії. В найближчі роки Китай планує стати світовим лідером в галузі розробки, фінансування та експорту екологічно чистих технологій. На сьогоднішній день Китай виступає найбільшим виробником енергії вітру у світі, а китайські компанії випускають більше ніж 60% всіх сонячних батарей. Фінансування розвитку відновлюваних джерел енергії постійно збільшується;

6. зростання чисельності технологічних парків та інкубаторів високих технологій. Китайці оперативно реагують на зміни в світі, проявляючи цим самим інтерес до високих технологій. Відповідно до матеріалів ЮНЕСКО за кількістю технопарків Китай займає третє місце у світі, поступаючись США та Японії [12]. Ведучи мову за інкубатори, то на сьогоднішній день Китай займає перше місце у світі за кількістю бізнес інкубаторів. На кінець 2016 р. їхня кількість складала 3,255. Також популярності набули так звані «мейкерспейсиз»– креативні майстерні для втілення ідей та власних проєктів. Слід сказати, що вони є досить популярними у світі, а Китай за їх кількістю посідає також перше місце. Країна має на меті в майбутньому збільшувати кількість технопарків та інкубаторів не тільки на своїй території, а й закордоном, що сприятиме залученню іноземних вчених;

7. зростання чисельності китайських патентів. Протягом останніх років в Китаї спостерігається значне зростання кількості патентів. Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) представила статистику, в якій вказується а те, що Китай посилює своє домінування по кількостях патентів у світі [13]. Все це в черговий раз доказує, що Китай знаходиться на правильному шляху, рухаючись до економіки, що базується на знаннях;

8. зростання кількості китайських дослідників. З 1996 р. по 2015 р. кількість дослідників в Китаї, що задіяні в НДДКР щорічно зростала на 6,03%. У 2015 р. кількість дослідників у розрахунку на мільйон людей складала 1,176.6 [14]. Втім, даний показник у порівнянні із розвиненими країнами є відносно низьким.

Досліджуючи економічний розвиток Китаю можна сказати, що економіка країни розвивається сьогодні за двома ключовими напрямками.

Перший напрям, що демонструє більш повільне зростання економіки та охоплює традиційні галузі економіки, які декілька десятиліть визначали зростання та отримували від нього найбільше переваг, – сталеварне виробництво, промислове виробництво тощо.

Другий напрям характеризується більш високими темпами зростання та складається в основному із галузей та компаній, які безпосередньо працюють із споживачами та надають послуги, а також тих хто активно впроваджує та використовує інновації та технології. Сюди можна віднести високотехнологічне виробництво, різноманітні послуги, медичне обладнання, електронну комерцію.

Отже, можна сказати, що Китай переживає фундаментальні зміни: модель зростання, що базується на обсягу інвестицій та на експорті, замінюється моделлю, що базується на споживанні та інноваціях. Втім, прогрес вже є очевидним за рахунок підвищення частки споживання, частка послуг в економіці країни стрімко зростає, цим самим компенсуючи спад в промисловому секторі.

Такі програми як, – «Зроблено в Китаї-2025» та «Інтернет Плюс» стимулюватиме розвиток певних секторів економіки: інформаційні технології, засоби зв'язку, НДДКР, розумне виробництво, «зелені» технології тощо.

За рахунок таких ініціатив правління Китаю, що спрямовані на стимулювання модернізації виробничих потужностей країни, а також сприяння компаніям в створенні високотехнологічної продукції, сприятимуть

позитивним структурним трансформаціях в економіці Китаю, а також позначається на його стійкому розвитку у майбутньому. Варто визначити, що тільки завдяки створенню національної інноваційної системи можна перейти до високоефективної економіки.

Висновки до розділу 1

Отже, у першому розділі нами було розглянуто та проаналізовано теоретичні підходи щодо реформування економіки Китаю.

Було виділено три основні підходи, що характеризують особливості повільного переходу Китаю до економічного розвитку. Було розглянуто марксистський підхід. Вчені даного підходу пояснювали проблему переходу до сучасного економічного зростання особливостями китайського феодалізму. Мальтузіанський підхід брав за основу політику самоізоляції Китаю та народонаселення, як фактор гальмування економічного розвитку. Останнім є підхід Джозефа Нідхема, який пов'язував проблему переходу Китаю до економічного розвитку особливостями управління економікою.

Також у першому розділі були розглянуті особливості обрання переходу до ринкової економіки Китаєм. Зокрема, було охарактеризовано два основні підходи– шокова терапія та градуалізм.

Визначено, що метод шокової терапії полягає у радикальному підході до реформування економіки за допомогою лібералізації економічних зв'язків, антиінфляційній стабілізації та масовій приватизації.

Суть градуалістського підходу полягає у здійсненні державою поступових, еволюційних реформ при переході до ринкової економіки. Поступова приватизація, виважена грошово-кредитна політика та помірна політика відкритості виступають методами цього підходу.

Досліджено етапи розвитку економіки Китаю після проголошення незалежності (1949 р.). Можна сказати, що економіка КНР після

проголошення незалежності аж до 1979 року обрала стратегію розвитку за радянським зразком. Протягом періоду 1949-1979 рр. спостерігались значні скачки в економіці за рахунок не чітко продуманій стратегії розвитку, що супроводжувалось дисбалансами в економіці та соціальними потрясіннями.

Проаналізовано шляхи переходу китайської планової економіки до ринку, що полягали у реформуванні села через надання самостійності у веденні сільського господарства у руки сімейних бригад; промисловості через поступову приватизацію, реструктуризацію старих промислових об'єктів та здійснення нових промислових проектів у вигляді спеціальних економічних зон; політиці відкритості, що привело до притоку іноземних інвестицій та отриманню нових технологій.

Проаналізовано сучасну парадигму розвитку економіки Китаю. Вона полягає у зміні моделі зростання від експортоорієнтованої економіки до економіки, що базується на інноваціях.

Виявлено основні складові стратегії інноваційного розвитку, що полягають у наступному:

- надання сектору послуг пріоритетного значення;
- збільшення витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;
- впровадження новітніх інформаційних технологій;
- розвиток «зеленої енергетики»;
- зростання чисельності технопарків та інкубаторів.

Результати першого розділу дають змогу переходити до аналізу до характеристики сучасного стану економіки Китаю, а також чинників, що сприяють її розвитку, що представлені в другому розділі дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПОЗИЦІЙ КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Аналіз стану та тенденцій розвитку економіки Китаю

Сучасний етап глобалізації можна охарактеризувати підвищенням взаємодії і взаємозалежності країн світу. Китай готовий взяти на себе роль одного із центрів глобалізації. Поява Китаю як нового актора з потужним економічним потенціалом призводить до серйозних ускладнень структури світового господарства. З однієї сторони, посилюється його вплив на світову економіку, все більш помітний стає «китайський фактор» розвитку світового господарства, а з іншої сторони, все більш посилюється вплив економічної глобалізації на китайську економіку.

Варто відзначити той факт, що нове тисячоліття Китай зустрів в якості одного із світових лідерів. Завдяки грамотній політиці керівництва, Китай зумів реалізувати свої конкурентні переваги, включаючи робочу силу, величезний потенціал внутрішнього ринку, і зайняв у світовому господарстві нішу провідного виробника промислової продукції. Інакше кажучи, Китай перетворився у так звану «світову фабрику», що випускає величезну кількість різноманітної продукції.

Структурні зміни в економіці Китайської Народної Республіки стали одним із ключових факторів, що сприяли безпрецедентним темпам економічного зростання країни за останні десятиліття.

Отже, перейдемо безпосередньо до характеристики економіки Китаю на сучасному етапі.

Економічний розвиток є багатофакторним процесом, що відображає зміни у всіх сферах господарського життя країни. Для його опису звернемося до основних макроекономічних показників.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) є найбільш поширеним показником, що використовується для вимірювання економічної активності країни. На рис. 2.1 представлено ВВП Китаю та США.

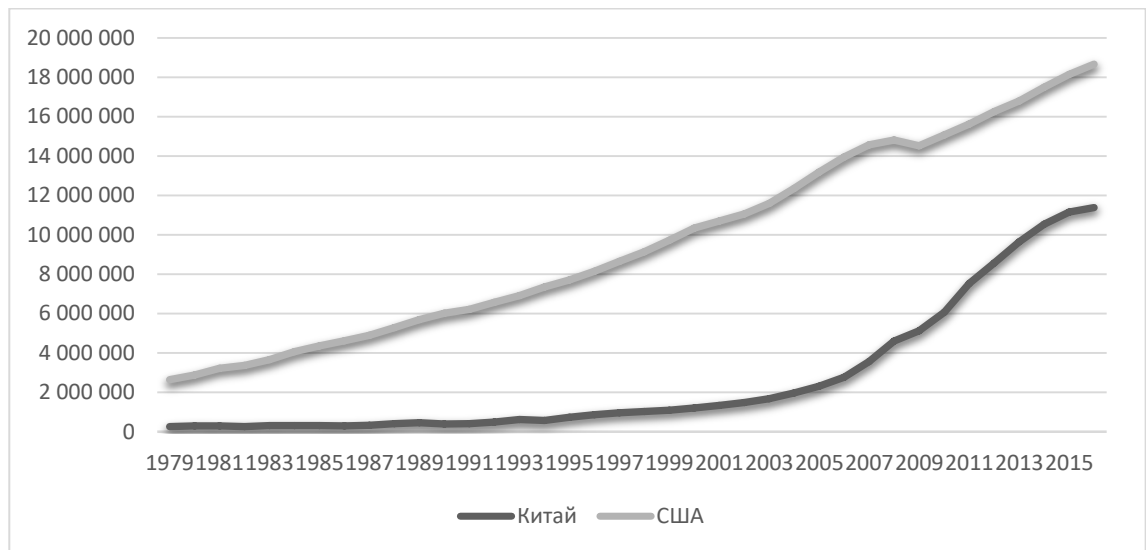

Рис. 2.1. ВВП Китаю та США, 1979-2016 рр., млн. дол. США

Джерело: розроблено автором за даними [15]

Аналізуючи вищенаведений рис. 2.1., можна сказати, що ВВП Китаю, починаючи із періоду реформ 1979 р. повільно зростало до 2001 р., а починаючи із 2001 р. ВВП КНР почало різко зростати, можливо, дане зростання пов'язане із вступом Китаю у 2001 р. до Світової організації торгівлі. Також, можна додати те, що ВВП країни безпосередньо відбивається на популярності валюти цієї країни в світі, а також її знаходженні в світовому валютному кошику. Так, в 2016 р. МВФ включив юань в лістинг, а його доля вища чим в єни та фунта стерлінгу.

Так як, Китай та США в сучасному світовому господарстві виступають лідерами, логічно буде порівняти їх обсяг ВВП. Як ми бачимо, ВВП Китаю залишається меншим, аніж ВВП США. Станом на 2016 р. ВВП Китаю складав 11, 38 трлн. дол. США, а ВВП США 18, 66 трлн. дол. США. Дані цифри говорять про те, що ВВП КНР ще принаймні на декілька років буде відставати від ВВП США.

Ведучи мову про темпи зростання обсягів ВВП Китаю, варто зазначити, що темпи зростання відповідають плановим показникам

розроблених правлінням КНР. Так, у 2016 р. даний показник склав 6,7%, що є найменшим показником за останні 25 років.

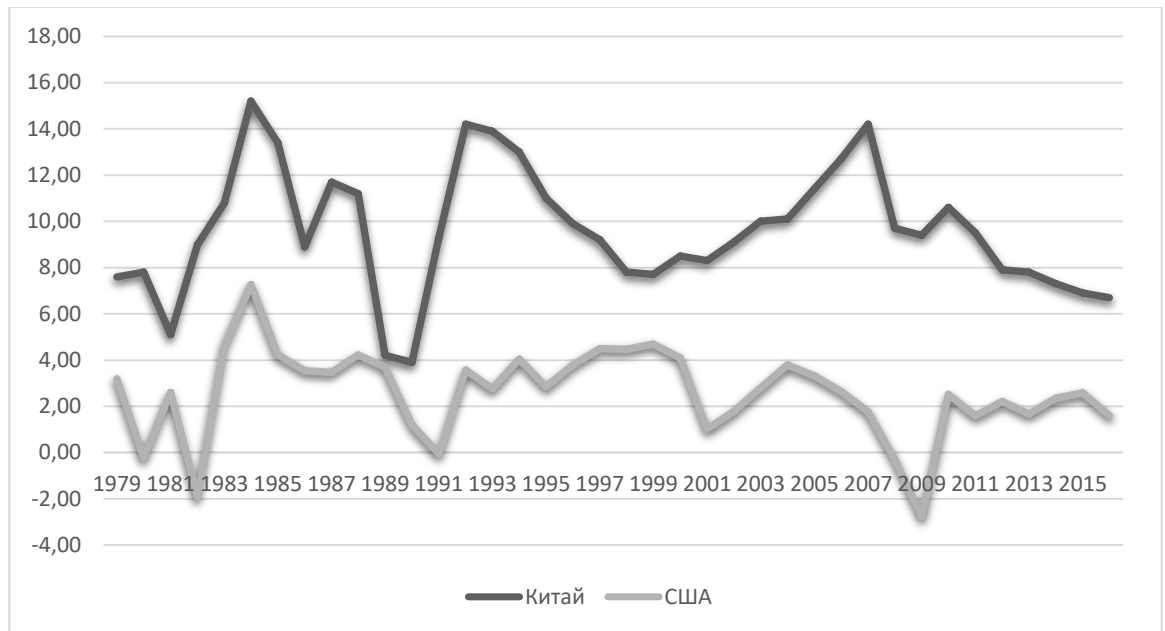

Рис. 2.2. Середньорічні темпи зростання ВВП Китаю та США, 1979-2016 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними [16]

Незважаючи на те, що в минулі роки ВВП демонструвало більш високе зростання, Китай по цьому показнику все рівно залишається серед лідерів. Для порівняння, темпи зростання США є досить низькими, і в середньому складають 2,5%.

При аналізі визначення економічної потужності країни, в нашому випадку обрано ВВП країни, важливим моментом є виділення частки секторів, які створюють цей продукт. Даний показник є важливим, адже ми відстежимо тенденції розвитку та дізнаємось частку кожного з секторів економіки, що складає ВВП країни. Так, рис. 2.3. відображає розподіл валового внутрішнього продукту між секторами економіки КНР – сільським господарством, промисловістю та сферою послуг. В економіці їх прийнято поділяти на первинний сектор (сільське господарство, рибальство, лісова промисловість та гірництво), вторинний (промисловість та будівництво) та третинний (сфера послуг). Вибірка взята за останні десять років.

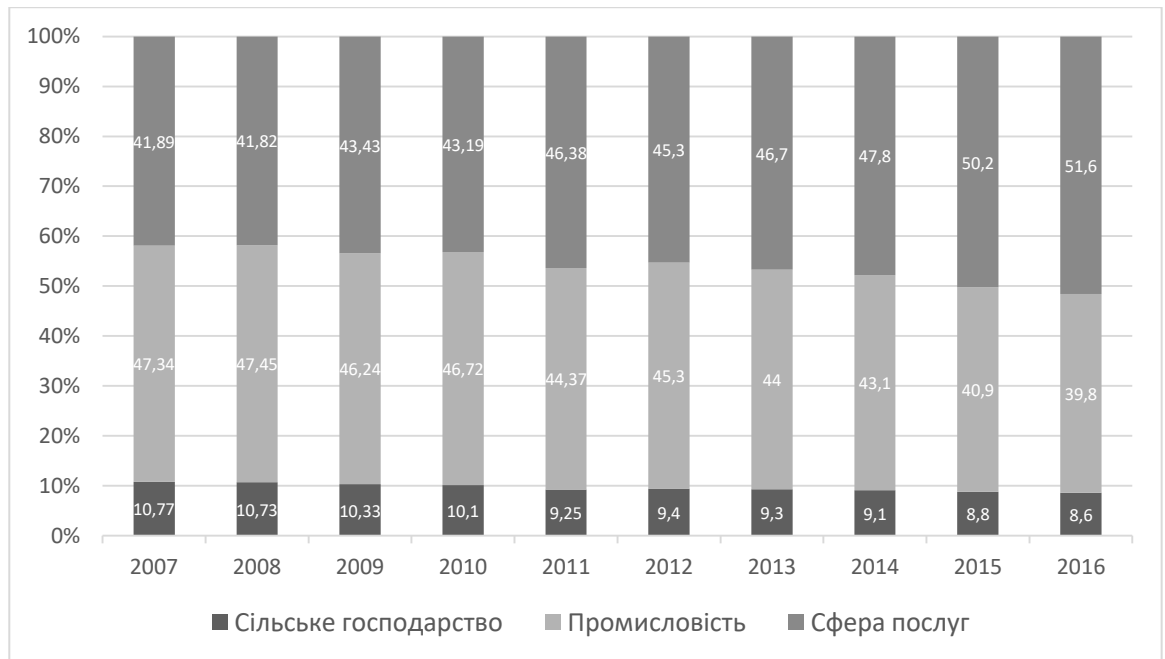

Рис. 2.3. Структура ВВП Китаю за секторами економіки, 2007-2016 рр., %

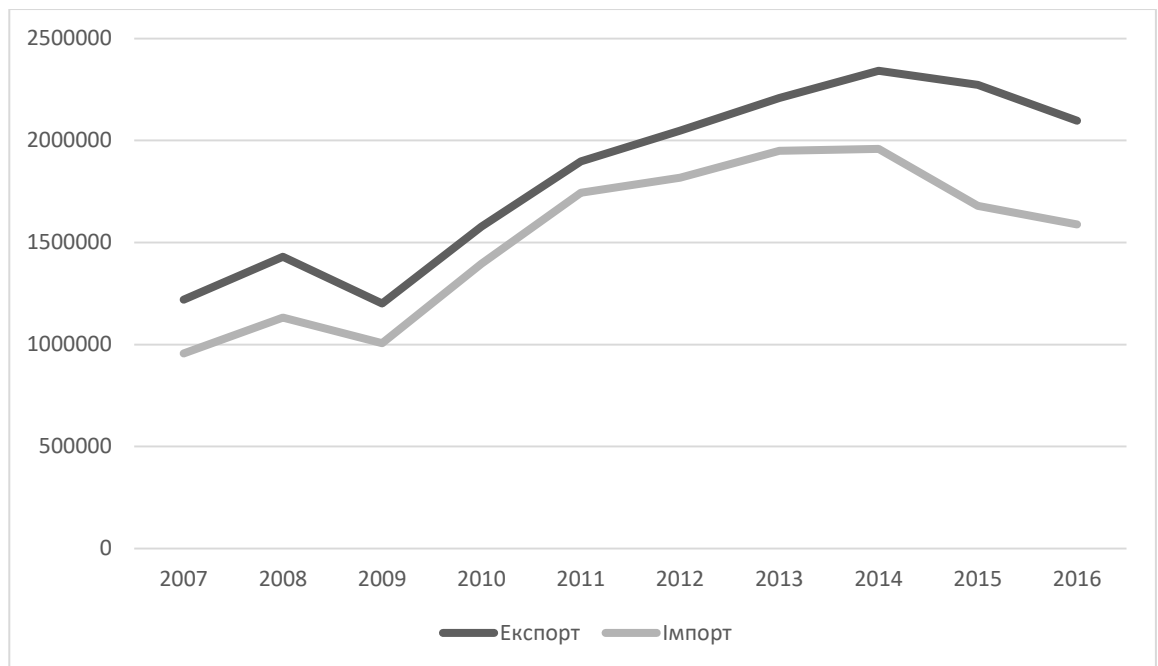
Джерело: розроблено автором за даними [17]

Аналізуючи вищенаведений рисунок можна сказати, що вже у 2011 р. сфера послуг зайняла домінуюче положення у структурі ВВП і поступово зростала.

Секторальна структура ВВП КНР у 2016 р.– первинний сектор 8,6%, вторинний сектор склав 39,8 і третинний 51,6. Як ми бачимо, з кожним роком зменшується частка первинного і вторинного сектору економіки, а третинного сектору зростає. Даний показник вказує на те, що КНР поступово рухається до третинної цивілізації. Тобто, питома вага первинного і вторинного зменшується, а третинного сектору збільшується. Ця ситуація відповідає промислово розвинутим країнам, де частка третинного сектору економіки займає близько 70%. Варто виділити, що Китай змінює свою парадигму і все більш чітко будує свою стратегію, що базується на інноваціях.

Цікавим з точки зору аналізу економіки Китаю є розгляд міжнародної торгівлі. Як відомо, на сьогоднішній день Китай займає провідне місце у міжнародній торгівлі, ставши «світовою фабрикою» для світу.

На рис.2.4 представимо зовнішню торгівлю товарами за останні десять років.

**Рис.2.4. Зовнішня торгівля товарами Китаю,
2007-2016 рр., млн. дол. США***

Джерело: розроблено автором за даними [18]

Аналізуючи даний графік ми бачимо, що на фоні глобальної фінансової кризи зменшились показники експорту та імпорту у 2009 р., проте з 2009 р. починає зростати стрімкіше. Слід сказати, що експорт зменшився в 2015 р. на фоні загальної ситуації на світовому ринку та уповільнення економічного зростання Китаю. Зниження цих показників викликано спадом світового попиту та девальвацією юаня відносно долара США [19]. Станом на 2016 р. експорт товарів із Китаю склав 2,09 трлн. дол. США., тобто знизився на 7,74% порівняно із 2015 р.

Говорячи про імпорт, то його зниження пов'язане із слабким внутрішнім попитом на промислові товари та зниженням ціни на сировину. У 2016 р. імпорт знизився на 5,47% у порівнянні із 2015 р. Торгівля товарами показує позитивне сальдо торговельного балансу, яке останніми роками має тенденцію до зростання.

Для повноти нашого дослідження представимо частку Китаю у міжнародній торгівлі товарами (рис.2.5)

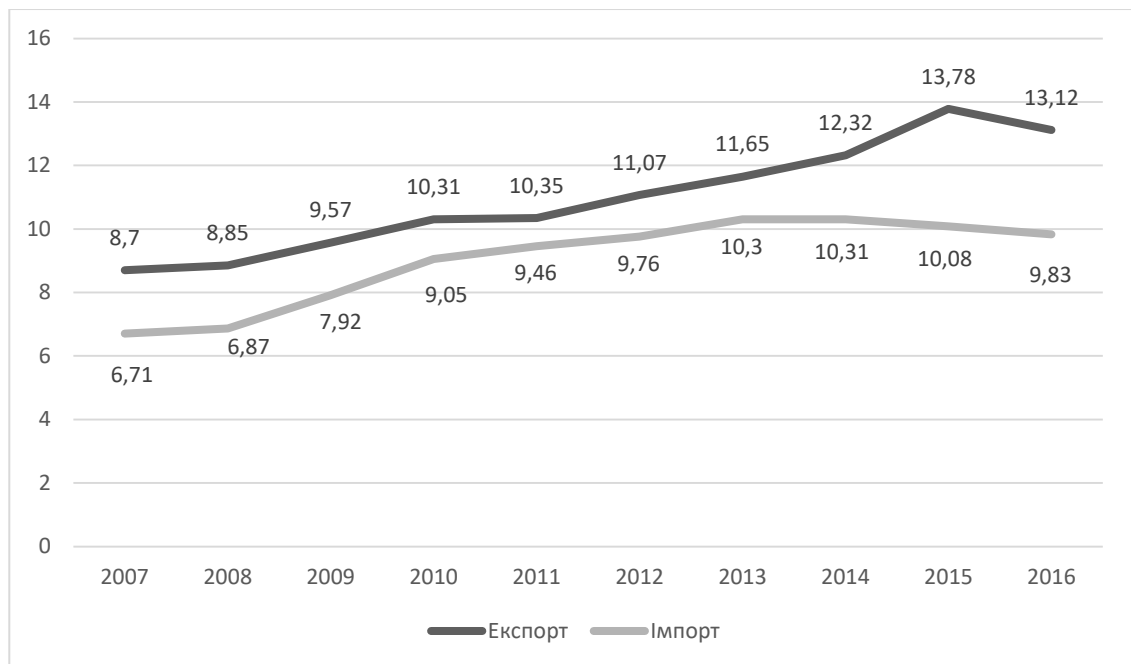

Рис.2.5. Частка Китаю у міжнародній торгівлі товарами, 2007-2016 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними [20]

Як ми бачимо, за досліджуваний період прослідковується тенденція до збільшення частки Китаю у міжнародній торгівлі товарами. Проте, починаючи із 2015 р. частка експорту Китаю у міжнародній торгівлі товарами знизилась, та у 2016 р. становила 13,12%, що на 0,7% менше у порівнянні із 2015 р., а частка імпорту у 2016 р. становила 9,83%, знизившись на 0,25% у порівнянні із базовим роком.

Аналізуючи міжнародну торгівлю товарами, можна сказати, що станом на 2016 р. за статтею експорт у міжнародній торгівлі товарами Китай зайняв перше місце, а за статтею імпорт друге місце поступаючись США.

Не менш важливим є виділення товарної структури китайського експорту. В табл.2.1 представлена структура основних товарів експорту та імпорту в розрізі десяти років (табл.2.1)

Таблиця 2.1

Товарна структура експорту/імпорту Китаю, 2004 та 2016 рр., %

Товарна структура експорту			Товарна структура імпорту		
Найменування	2007	2016	Найменування	2007	2016
Машинно-технічна продукція	45	43	Машинно-технічна продукція	30	26
Текстиль	12	12	Мінеральні продукти	19	21
Метали	9,1	7,3	Метали	10	5,5
Інше	7,4	7	Хім. товари	8,8	7,6
Хім. товари	3,9	4,6	Інструменти	6,9	6,1
Транспорт	3,1	4,5	Пластмаси і каучуки	6,7	4,9
Інструменти	2,7	3,6	Транспорт	5,2	7,3
Різне	16,8	18	Різне	13,4	21,6
Σ	100	100	Σ	100	100

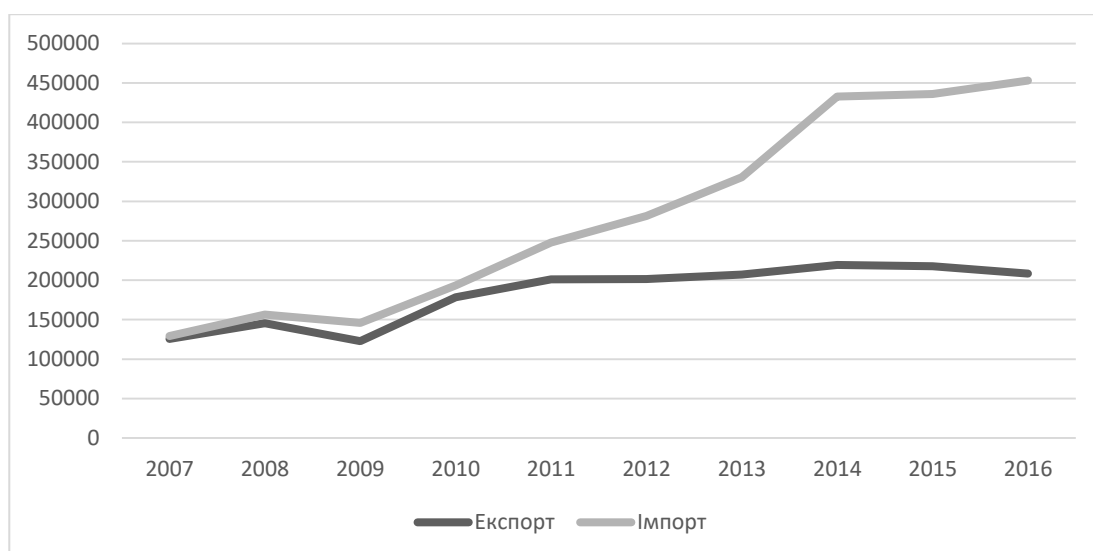
Джерело: розроблено автором за даними [21, 22]

Слід сказати, що представлена товарна структура є неповною, а визначені категорії є основними серед сукупності всіх товарів, що торгуються Китаєм на світовому ринку. Аналізуючи даний графік бачимо, що основними товарами китайського експорту в 2016 р. були машинно-технічна продукція– 43%, текстиль– 12% та метали– 7,3%.

Основними товарами імпорту: машинно-технічна продукція– 26%, мінеральні продукти– 21%, хімічна продукція– 7,6%, транспорт– 7,3%.

Як ми бачимо, за останні десять років, товарна структура експорту та імпорту Китаю категорично не видозмінилась. За представлений часовий ряд зростання частки експорту відбулось по таких позиціях як хімічні товари, транспорт та інструменти, а імпорту по позиціях мінеральних продуктів та транспорту. Слід сказати, що це зростання було незначним.

Для повноти дослідження важливим моментом є дослідження зовнішньої торгівлі послугами (рис. 2.6).

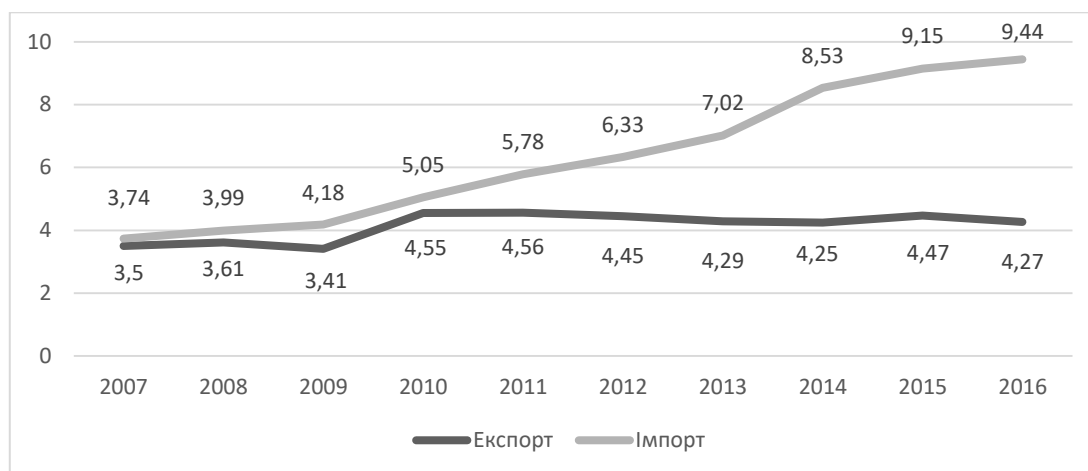

**Рис.2.6. Зовнішня торгівля послугами Китаю,
2007-2016 рр., млн. дол. США**

Джерело: розроблено автором за даними [23]

Як видно з рисунка, протягом 2007-2016 рр., за винятком кризового 2009 року, зовнішня торгівля послугами Китаю має тенденцію до підвищення. Рисунок показує, що в торгівлі послугами прослідковується негативне сальдо торговельного балансу. Так, у 2016 р. експорт послуг впав на 4,14% порівняно із 2015 р., а імпорт у 2016 р. збільшився та склав 4,13% відповідно.

На рис. 2.7. відображено частку Китаю у міжнародній торгівлі послугами.

**Рис. 2.7. Частка Китаю у міжнародній торгівлі послугами,
2007-2016 рр., %**

Джерело: розроблено автором за даними [23]

Аналізуючи представлений графік ми бачимо, що частка Китаю в експорті послуг протягом досліджуваного періоду залишається практично незмінною. Втім, імпорт послуг показує тенденція до зростання. Так, у 2016 р. частка імпорту у світовому імпорті послуг склала 9,44%. Варто зазначити, що в міжнародній торгівлі послуг Китай закриває 4-ку лідерів.

За рахунок представлених в табл. 2.2. послуг відбулось зростання експорту та імпорту Китаю, де відображено структуру торгівлі послугами у 2007 та 2016 рр.

Таблиця 2.2

Товарна структура експорту/імпорту послуг Китаю,
2004 та 2016 рр.,%

Структура експорту			Структура імпорту	
Найменування	2007	2016	2007	2016
Товаро супутні послуги	15,89	11,39	0,01	0,47
Транспортні послуги	24,97	16,27	33,51	17,81
Тур. послуги	29,68	21,32	23,07	57,72
Послуги для бізнесу	18,91	27,80	22,79	9,55
Телекомунікаційні послуги	4,40	12,19	2,55	2,82
Страховання	0,72	1,95	8,26	2,85
Фінансові послуги	0,18	1,53	0,43	0,45
Інше	5,25	7,55	9,38	8,33
Σ	100	100	100	100

Джерело: розроблено автором за даними [24]

З таблиці видно, що в 2016 р. основними в структурі послуг експорту були послуги для бізнесу– 27,80, туристичні послуги– 21,32%, транспортні послуги– 24,97 та супутні послуги– 11,39%. У структурі імпорту у 2016 р. найбільшу частку займали туристичні послуги– 57,72%, транспортні послуги із часткою 17,81%, а також послуги для бізнесу– 9,55%.

Як ми бачимо, за досліджуваний період, в експорті частка послуг для бізнесу зросла, що пов'язано із створеним сприятливим бізнес-кліматом в Китаї. Високе від'ємне сальдо за транспортними та туристичними послугами,

в свою чергу, свідчить поки ще про слабку комерційну присутність китайських транспортних компаній за кордоном і активний розвиток національного в'їзного туризму [25].

Оцінка міжнародної торгівлі Китаю була б неповною без аналізу географічної структури експорту та імпорту.

Таблиця 2.3

Топ-10 експортерів та імпортерів Китаю, 2016 р., %

Експорт			Імпорт	
№	Назва країни	2016 рік	Назва країни	2016 рік
		Частка, %		Частка, %
1	США	19	Південна Корея	12
2	Гонконг	14	Японія	11
3	Японія	6,3	США	10
4	Південна Корея	4,6	Німеччина	6,5
5	Німеччина	3,2	Австралія	5,4
6	В'єтнам	3	Малайзія	3,7
7	Індія	2,8	Бразилія	3,5
8	Нідерланди	2,8	Швейцарія	3
9	Великобританія	2,7	Тайланд	2,9
10	Сінгапур	2,2	В'єтнам	2,8
Σ	Світ	60,6	Світ	60,8

Джерело: розроблено автором за даними [26, 27]

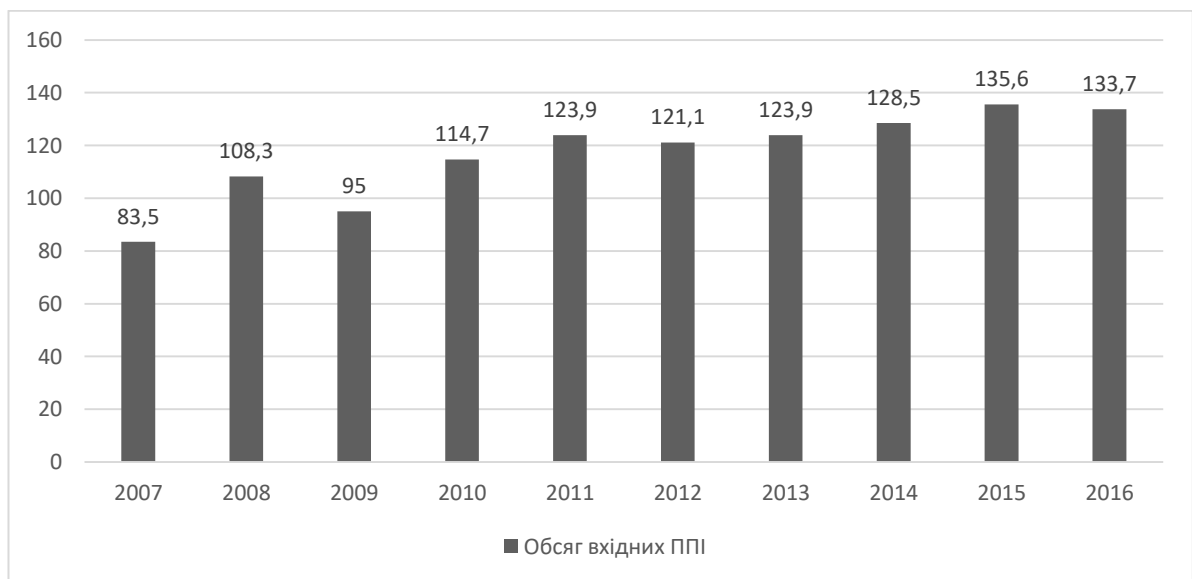
Як видно із таблиці, основними експортерами Китаю є США, Гонконг, Японія, Південна Корея. Серед нових торговельних партнерів також слід визначити ближніх сусідів Китаю– В'єтнам та Індію, частка яких на 2016 р. склала 3% та 2,8% відповідно. Проте, залишається невідомим подальша співпраця Індію та Китаю, адже країни мають невирішений конфлікт щодо стратегічно важливої ділянки– плато Доклан, що може відобразитись на торгівлі між двома країнами.

Аналізуючи структуру найбільших світових імпортерів Китаю бачимо, що найбільшим імпортером у 2016 р. є Південна Корея з часткою 12%, друге та третє місце займають Японія (11%) та США (10%) відповідно.

Отже ми дослідили міжнародну торгівлю Китаю. Можна зробити підсумок, що у міжнародній торгівлі товарами Китай займає перше місце у світі по експорту та друге місце по імпорту, поступаючись США. Також ми дослідили міжнародну торгівлю послугами, де Китай займає четверту позицію після США, Великобританії та Німеччини. Варто зазначити, що таке зростання позицій Китай у міжнародній торгівлі пов'язане із політикою відкритості світу, вступом Китаю до СОТ у 2001 р., а також підписанням із багатьма країнами Угод про вільну торгівлю (УВТ).

Будь-які вкладення в економіку держави забезпечують її зростання і розвиток. Важливою складовою частиною політики відкритості Китаю виступає залучення в країну прямих іноземних інвестицій (надалі ПІІ). Необхідно зазначити, що ПІІ внесли значний вклад в розвиток китайської економіки. По-перше, прямі іноземні інвестиції стали одним із основних джерел капіталу для розвитку промислових підприємств, що орієнтовані на експорт. По-друге, створення спільних підприємств пришвидшило освоєння сучасних технологій в Китаї. По-третє, дані підприємств забезпечували нові робочі місця.

Динаміка обсягу ПІІ в Китай представлена на рис.2.8.

**Рис.2.8. Прямі іноземні інвестиції в Китай, 2007-2016 рр.,
млрд. дол. США**

Джерело: розроблено автором за даними [28]

Аналізуючи графік прямих іноземних інвестицій в Китай бачимо, що протягом 2007-2016 рр. спостерігалась тенденція до зростання прямих іноземних інвестицій в китайську економіку. Як ми бачимо, глобальна економічна і фінансова криза 2009 р. також відбилась на економіці Китаю, так як відбувся значний спад ПІІ.

Станом на 2016 р. обсяг ПІІ в Китай склав 133,7 млрд. дол. США, що на 1,48% нижче порівняно з 2015 р, а обсяг ПІІ із Китаю у 2016 р. склав 183,1 млрд. дол. США, приріст порівняно із базовим роком становив 55,4 млрд. дол США.

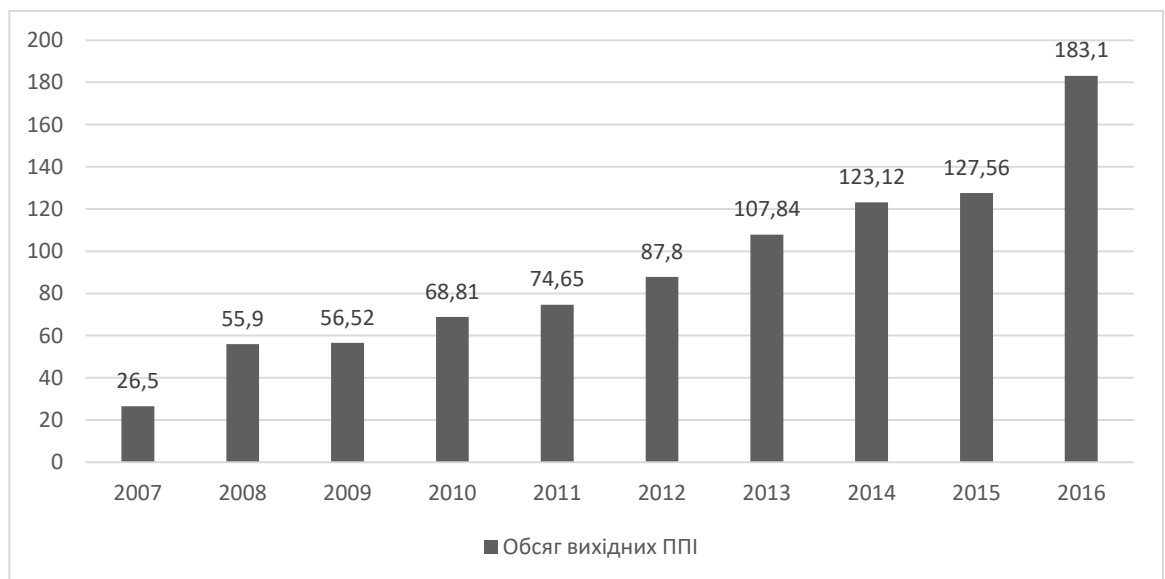

Рис.2.9. Прямі іноземні інвестиції з Китаю, 2007-2016 рр., млрд. дол. США

Джерело: розроблено автором за даними [28]

Як видно з рисунків 2.8 та 2.9., вихідні потоки прямих іноземних інвестицій із Китаю переважають над вхідними. Втім, аналіз вихідних потоків ПІІ показав зростання за всі роки досліджуваного ряду.

Відповідно до статистики ЮНКТАД, з 2007 по 2016 рр. прямі іноземні інвестиції із Китаю зросли з 27 млрд. до 183 млрд. дол. США у 2016 р., що становило збільшення на 578%, в той час як ПІІ у Китай протягом досліджуваного періоду зросли приблизно на 60%.

Щодо чинників, які сприяли зростанню ПІІ в Китай варто віднести активну інвестиційну політику Китаю, високий рівень стабільності,

сприятливий інвестиційний клімат, створення та функціонування економічних районів, де існують певні пільги, що сприяють активізації притоку ПІІ в країну.

Також, зростання обсягів прямих іноземних інвестицій із Китаю сприяє в допомозі фірмам диверсифікувати ризики та розширити можливості для бізнесу за межами китайського ринку, і, в деяких випадках, здійснити релокацію менш конкурентоздатних фірм з Китаю до країн з низьким рівнем витрат. Крім того, збільшення відтоку ПІІ може бути результатом того, що китайський уряд намагається диверсифікувати свої запаси іноземної валюти (на кінець травня 2017 р. вони становили 3,1 трлн. дол. США, що є найбільшими запасами у світі).

На рис. 2.10. представлено частку прямих іноземних інвестицій, що приходить на Китай у загальному обсязі світових ПІІ.

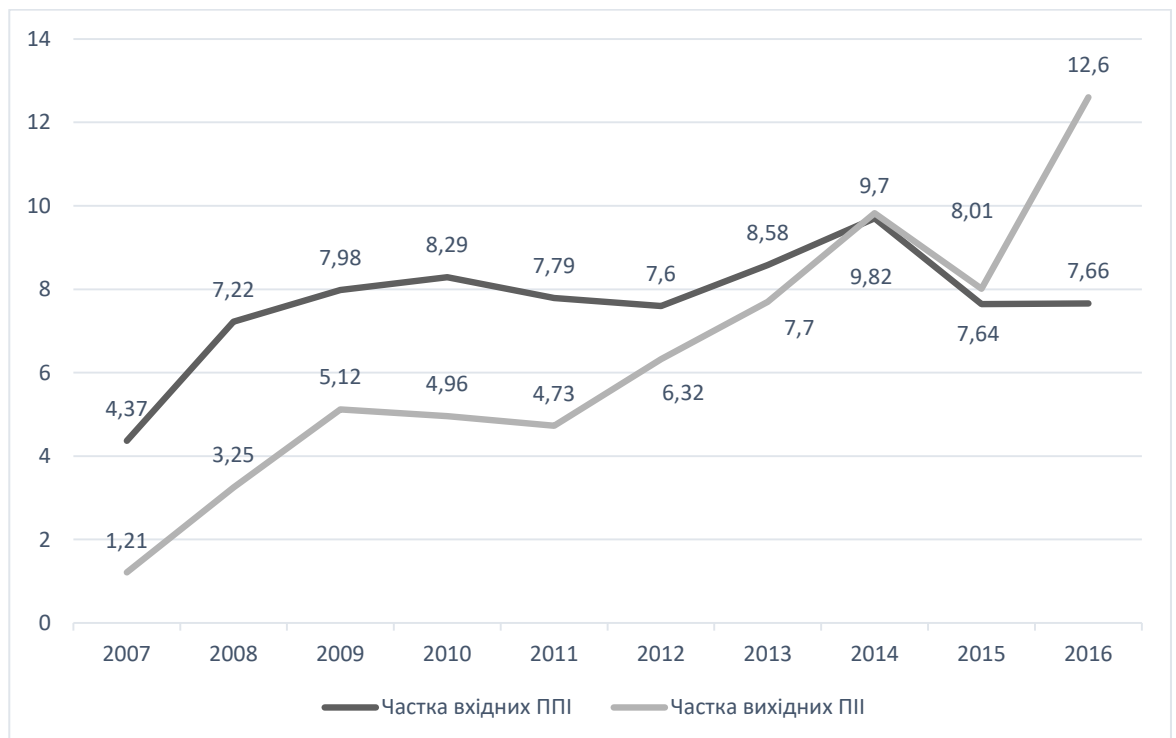

Рис.2.10. Частка прямих іноземних інвестицій Китаю в світі за потоками, 2007-2016 рр., млрд. дол. США

Джерело: розроблено автором за даними [28]

Як ми бачимо, за досліджуваний період не відбулось значного приросту частки вхідних прямих іноземних інвестицій в Китай. Так, пікового

значення по двох статтях було досягнуто у 2014 р., частка вхідних ППІ в Китай складала 9,7% світового, а вихідних ППІ 9,82% відповідно. Втім, відбувся спад у 2015 р. і частка Китаю зменшилась на 2,06%, проте у 2016 р. знову відбулось незначне зростання вхідних ППІ на 0,02%. Варто зазначити, що економіка Китаю для інвесторів є досить привабливою. Так, у 2016 р. Китай за залученням ППІ знаходився на 3 місці у світі, після США та Великобританії.

Визначивши обсяги ППІ та частку Китаю у світі перейдемо до характеристики основних інвесторів та реципієнтів ППІ Китаю у 2016 р. (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Топ-10 країн-інвесторів Китаю, 2016 р., млрд. дол. США

Інвестори		Реципієнти	
Країна	2016, млрд. дол. США	Країна	2016, млрд. дол. США
Гонконг	78,26	Гонконг	89,8
Сінгапур	5,46	Сінгапур	10,5
Південна Корея	4,37	Кайманові острови	10,2
США	3,64	США	8
Макао	3,42	Австралія	3,4
Тайвань	3,15	Росія	2,9
Японія	2,85	Британські віргінські острови	1,8
Німеччина	2,65	Великобританія	1,8
Великобританія	2,07	Індонезія	1,4
Люксембург	1,39	Південна Корея	1,3

Джерело: розроблено автором за даними [29, 30, 31]

Як ми бачимо з табл. 2.4, протягом досліджуваного періоду особливий адміністративний район КНР виступив найбільшим джерелом прямих іноземних інвестицій та зайняв перше місце (69% всіх ППІ Китаю). Друге та третє місце зайняли Сінгапур (5%) та Південна Корея (4%), а третє місце

зайняла США (3%) Слід зазначити, що лівова частка визначених країн-інвесторів складає 94,3% у всьому обсязі прямих іноземних інвестицій.

Прямі іноземні інвестиції з Китаю були спрямовані в такі країни як Гонконг, Сінгапур, Кайманові острови та США, Австралія на які припали найбільший їх обсяг. Як ми бачимо, в регіональному розрізі на країни Азіатського регіону припадає найбільша частка ПІІ Китаю.

При аналізі ПІІ важливим моментом є дослідження галузевих тенденцій (рис.2.11)

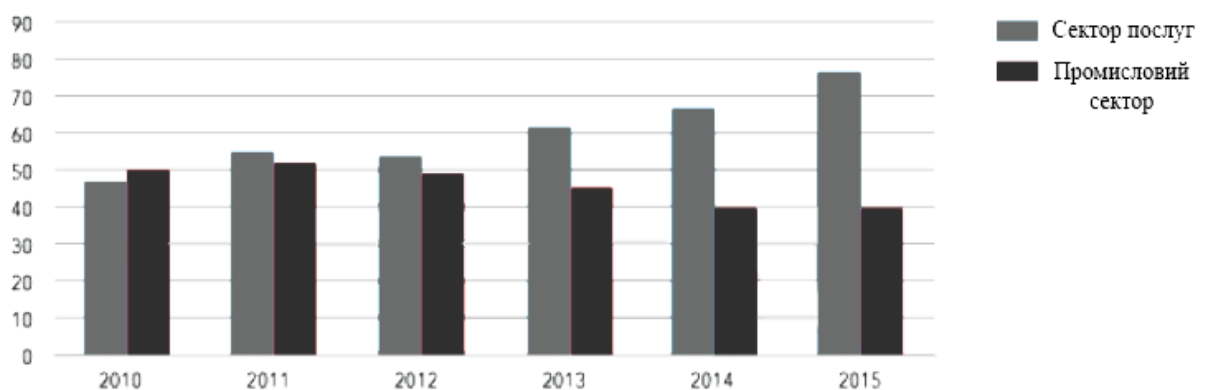

Рис.2.11. Розподіл ПІІ в Китай за секторами економіки, 2010-2015 рр., млрд. дол. США [32]

Аналіз ПІІ в галузі економіки показав, що на невиробничі сектори економіки, протягом 2010-2016 рр. спостерігається тенденція до збільшення. Втім, не можемо сказати те ж саме про промисловий сектор. Як ми бачимо, впродовж досліджуваного періоду, частка прямих іноземних інвестицій в промисловий сектор значно зменшилась. Так, станом на 2015 р. частка ПІІ в промисловий сектор склала 39,8%.

Варто зазначити, що такі зміни пов'язані перш за все із тим, що протягом останніх років правління Китаю змінює свою парадигму розвитку, трансформуючи свою економіку таким чином, щоб в її структурі переважали галузі із високою доданою вартістю, що більшою мірою орієнтується на сектор послуг.

2.2. Фактори зростання економічних позицій Китаю

На сьогодні економіка Китаю зростає з поступово повільним «новим нормальним» темпом, ніж різке зростання, що простежувалось в першому десятилітті XXI століття. Тим не менш, економіка Китаю продовжує зростати швидше, ніж всі інші великі економіки світу.

Кожна країна має свої визначаючі фактори економічного розвитку. Так, у параграфі 2.1 ми виділили декілька основних факторів, що сприяли розвитку Китаю протягом досліджуваного періоду. Слід зазначити, що перераховані фактори не є виключенням із цілого списку, а можна припустити, виступають основними за останні десятиліття. Безпрецедентні успіхи Китаю можна пояснити низкою факторів, що сприяли піднесенню країни за останні десятиліття. Проведемо аналіз інших факторів зростання китайської економіки:

1) Значні ресурси робочої сили та підвищення якості людського капіталу. Інакше кажучи, зростання чисельності зайнятих та зміна структури зайнятості.

На рис. 2.12 представлено чисельність зайнятого населення в економіці Китаю протягом 2007-2016 рр.

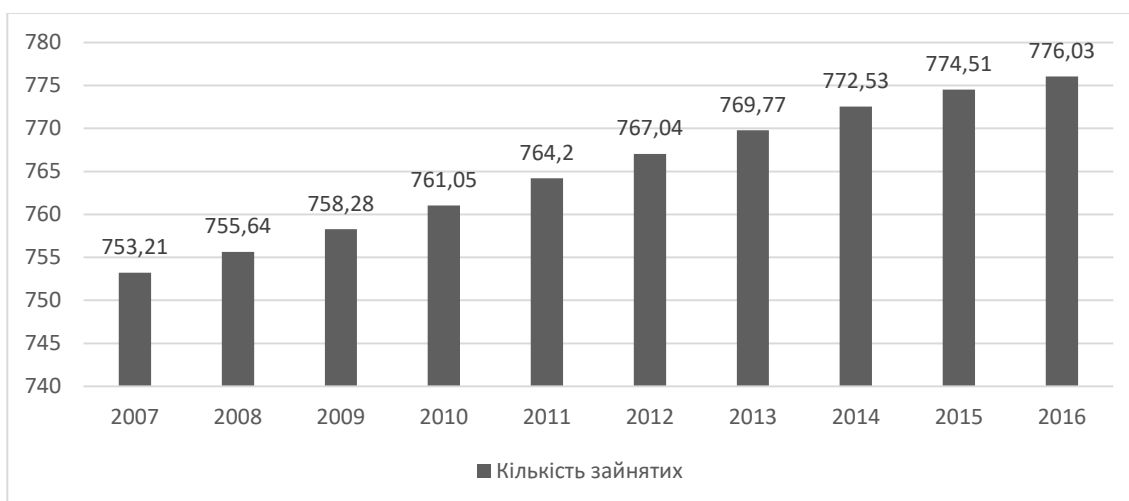

Рис.2.12. Кількість зайнятих в економіці Китаю, 2007-2016 рр., млн. чол.

Джерело: розроблено автором за даними [33]

Аналізуючи даний графік бачимо, що протягом досліджуваного періоду спостерігається постійне збільшення кількості зайнятих в економіці Китаю. Станом на 2016 р. число зайнятих в економіці КНР збільшилось та становило 776 млн. чол., що на 0,19% вище порівняно із 2015 р.

Слід сказати, що навіть при уповільненні темпів економічного зростання Китай тримає рівень безробіття на низькому рівні. Так, станом на 2017 р. за офіційними даними китайського правління рівень безробіття становив приблизно 4%.

Велика маса робочої сили – важлива перевага для промисловості Китаю, що завдяки дешевій робочій силі нарощують експортний потенціал країни. Фактор дешевої робочої сили притягує іноземні інвестиції, що створюють на території Китаю підприємства на основі сучасних технологій.

Варто зазначити, що останніми роками Китай працює на переходом від виробничої моделі росту до інноваційної моделі з більш високою доданою вартістю, в основі якої лежить висока продуктивність. Урбанізація буде мати одне із вирішальних значень у цьому русі, не в останню чергу за рахунок масштабу.

На рис. 2.13 представлено рівень урбанізації Китаю.

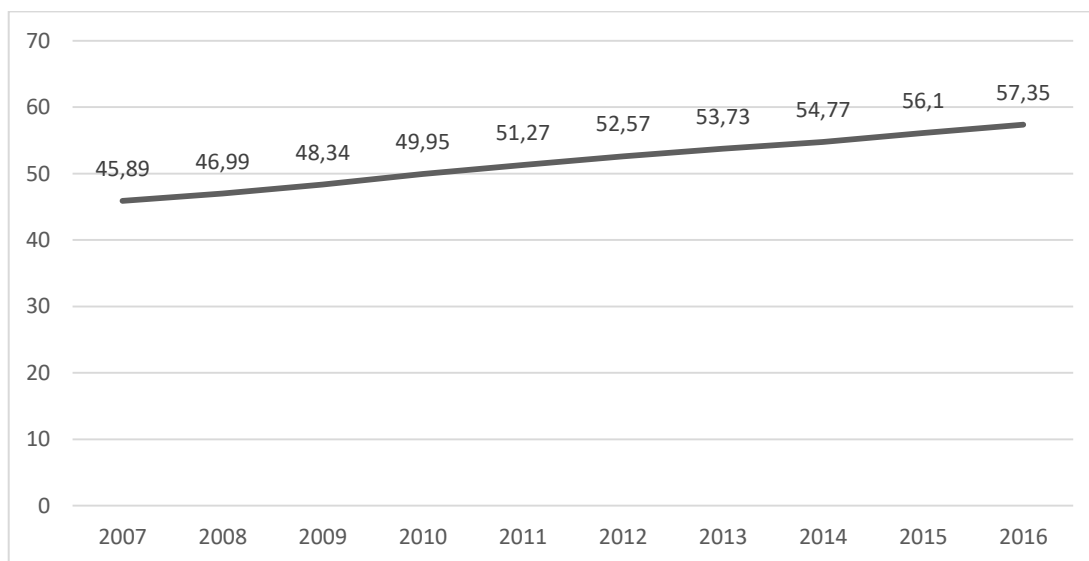

Рис.2.13. Рівень урбанізації населення Китаю, 2007-2016 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними [34]

З рисунка видно, що частка міського населення Китаю за досліджуваній період постійно збільшується, але повільними темпами. Слід зазначити, що рівень урбанізації Китаю залишається доволі низьким у порівнянні із середньосвітовим, а у порівнянні із розвиненими країнами відносно низьким, де частка міського населення становить більше 80%.

Уряд Китаю заявив, що до 2020 р. має намір збільшити кількість міського населення до 60%. Правління Китаю створює ряд ініціатив для цього. По-перше, відбувається розвиток міських кластерів. По-друге, уряд просуває план урбанізації щодо зниження щільності населення Пекіна шляхом перенесення більшості функцій місцевого правління в інші райони.

Мегаполіси Китаю володіють найбільшим потенціалом у стимулюванні майбутнього зростання продуктивності, а, отже зростанню ВВП Китаю. Суттєве збільшення чисельності міського населення створить нову основу для споживчого попиту.

Не менш важливим моментом при аналізі зайнятості населення Китаю є дослідження структури зайнятих (рис. 2.14)

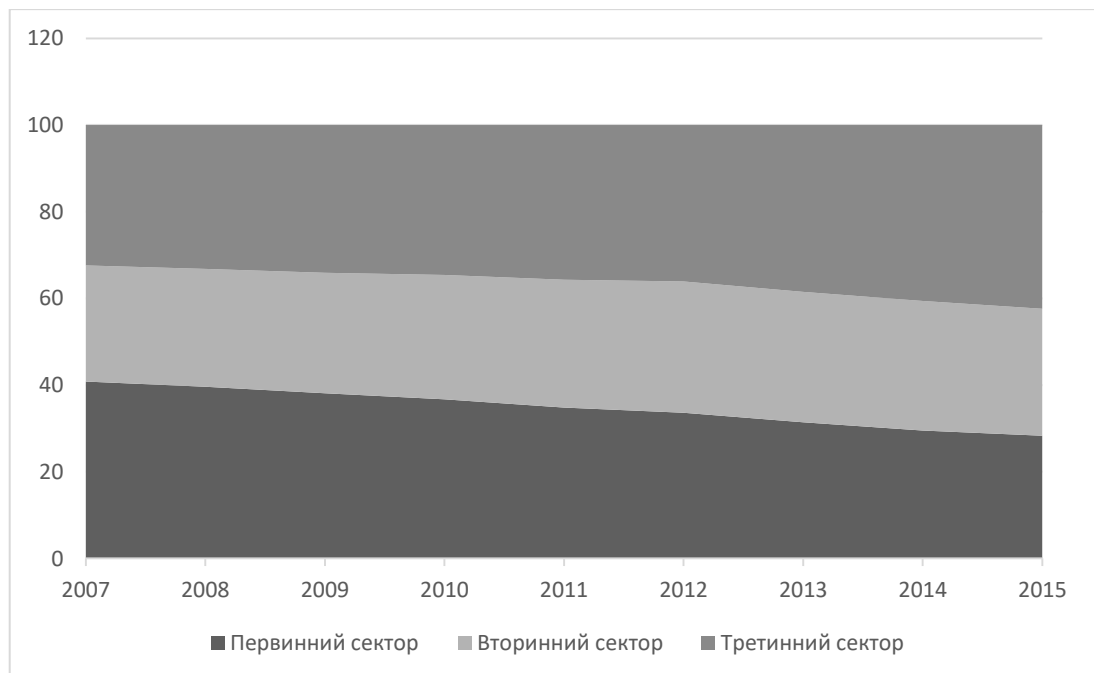

Рис.2.14. Розподіл зайнятих по секторах економіки Китаю, 2007-2015 рр., млн. чол

*Примітка: побудував автор за даними [35]

Як ми бачимо з рисунку, за досліджуваний період, структура зайнятих змінилась корінним чином. Так, частка зайнятих у сфері послуг з кожним роком зростає, а частка первинного і вторинного секторів економіки відповідно зменшується. У 2015 р. частка зайнятих у сфері послуг становила 42,4%, промисловості 29,3 і сільського господарства 28,3%. Варто зазначити, що дана тенденція пов'язана із розглянутим процесом урбанізації населення Китаю.

2) Збільшення частки приватного споживання має значний вплив на зростання ВВП Китаю, так як при збільшенні споживання зростання обсяг ВВП країни (рис. 2.15)

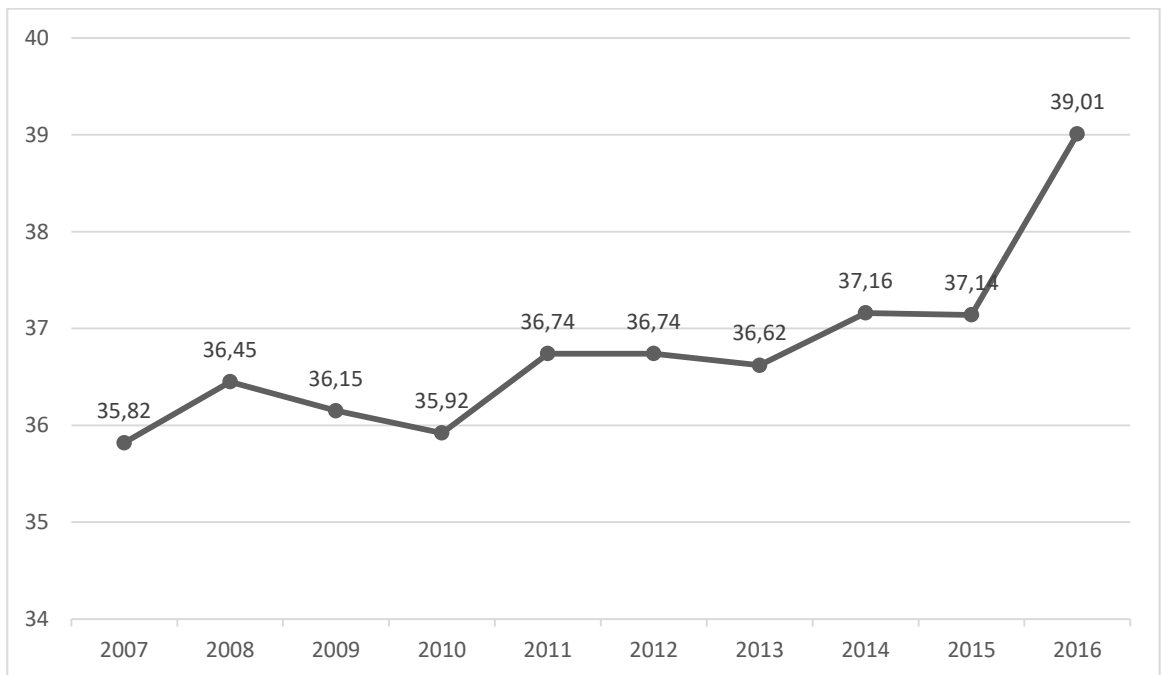

Рис.2.15. Приватне споживання Китаю у відношенні до ВВП, 2007-2016 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними [36]

Як ми бачимо, протягом 2007-2016 рр. приватне споживання Китаю у відношенні до ВВП країни зростало, за виключення кризового 2009 р. Так, станом на 2016 р. частка приватного споживання у ВВП Китаю збільшилась до 39,01% та у грошовому вимірі становила 4,36 трлн. дол. США. Збільшення

споживання веде не тільки зростання економіки, але й паралельно ще до одного позитивного ефекту у вигляді скорочення бідності.

Слід сказати, що на сьогоднішній день Китай вже робить значні кроки у переході до зростання економіки, що базується на споживанні. Серед цих кроків слід виділити: підвищення доходів домогосподарств (рис.2.16), обсяг яких кожного року зростає.

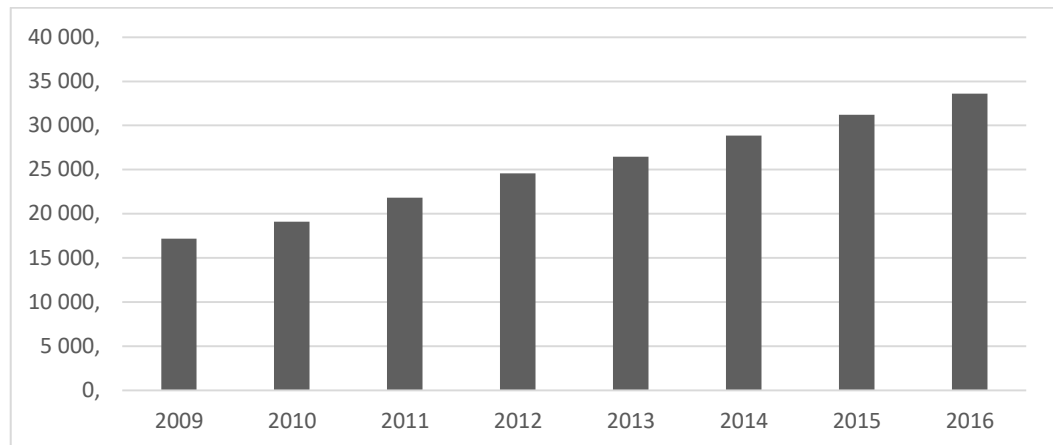

Рис.2.16. Доходи домогосподарств Китаю на душу населення, 2009-2016 рр., тис. юань

Джерело: розроблено автором за даними [37]

Також прослідковується тенденція до зменшення частки заощаджень (рис. 2.16), що вказує на збільшення схильності до споживання. Так, як доходи та збереження напряму пов'язані із рівнем споживання.

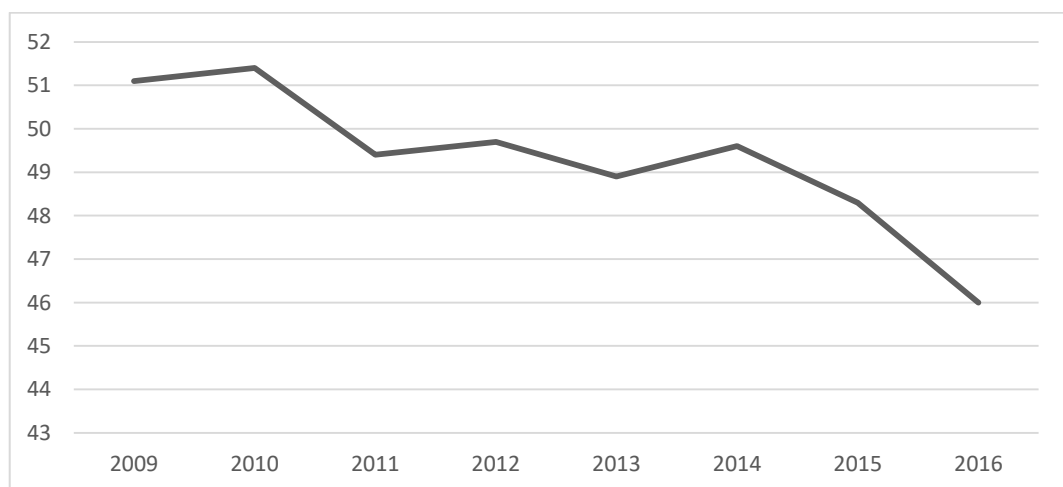

Рис.2.17. Частка збережень у ВВП Китаю, 2009-2016 рр., %

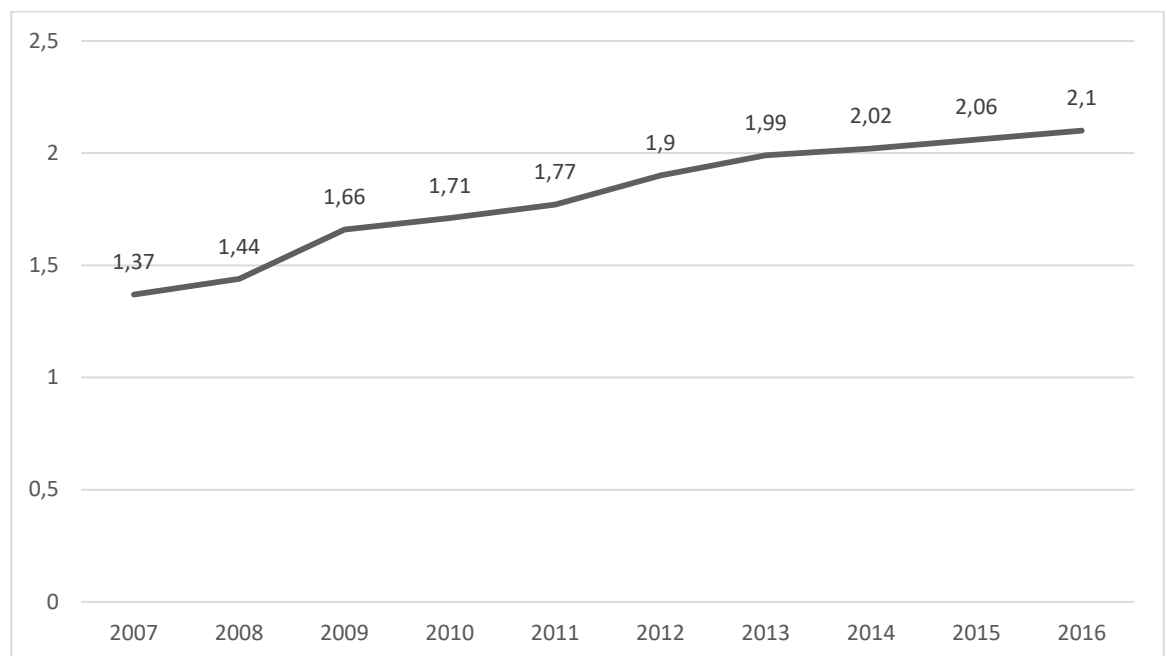
Джерело: розроблено автором за даними [38]

Деякі економісти вважають, що збільшення у майбутньому обсягу приватного споживання сприятиме тому, що Китай зможе підтримувати більш високі темпи зростання валового внутрішнього продукту.

Одна з найбільших компаній США – Морган Стенлі у своїх прогнозах вважає, що до 2030 року приватне споживання може становити 47% від ВВП країни, що у грошовому вимірі становитиме 9,6 трлн. дол. США [39].

3) Важливим фактором зростання економіки Китаю є інноваційна модель розвитку. За останні роки Китай істотно розширив обсяги власних наукових досліджень та розробок.

На рис.2.18 представлено витрати Китаю на R&D (НДДКР).

**Рис.2.18. Частка витрат на R&D у ВВП Китаю,
2007-2016 рр., %**

Джерело: розроблено автором за даними [40]

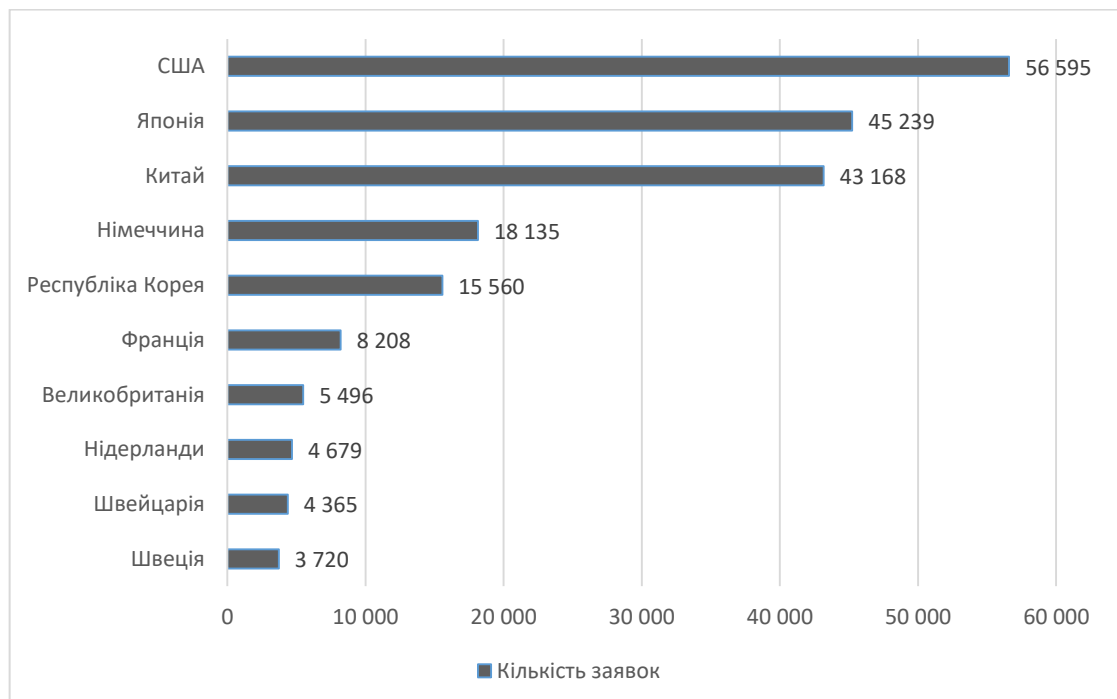
Аналізуючи графік можна сказати, що протягом досліджуваного періоду спостерігається збільшення частки витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. На них в 2016 р. було виділено 2,1% від ВВП країни, що у грошовому вимірі становило 233 млрд. дол. США.

У глобальному розподілі витрат на НДДКР у світі Китай постійно збільшує свою частку. Так, у 2017 р. зайняв друге місце після США (25,5%), а його частка склала 20,8% [41].

Слід сказати, що особливу увагу приділялось розвитку системи інноваційних розробок всіх рівнів:

- науково-дослідних інститутів;
- корпоративних дослідно-конструкторських центрів;
- наукових лабораторій при виробництві

Вклад науки та техніки в економіку важко переоцінити, так як вони дають позитивний ефект у розвитку країни. Китайське правління має амбіційні плани щодо перетворення своєї економіки в основний центр інновацій та в майбутньому стати світовим лідером в галузі науки та новаторства. Результати амбіційних планів не заставили довго чекати, так як Китай попав у трійку лідерів, що подали найбільшу кількість міжнародних патентних заявок у 2016 р. (рис. 2.19)

**Рис.2.19. Топ-10 країн за кількістю патентів,
2016 рр., тис. шт.**

Джерело: розроблено автором за даними [42]

Аналізуючи рисунок можна сказати, що за кількістю поданих міжнародних патентних заявок Китай знаходиться у списку серед розвинених країн в невеликому відриві поступаючись Японії та Сполучним Штатам Америки.

Для перевірки гіпотези про вплив витрат на зростання обсягу ВВП проведемо кореляційно-регресійний аналіз між витратами на НДДКР та ВВП Китаю. Вибірка даних взята за останні десять років (2007-2016 рр.). Результати проведеного аналізу кореляційного аналізу представлено в додатку А (табл. А1).

Як ми бачимо, результати кореляції Пірсона показали сильний прямий зв'язок між витратами на НДДКР та ВВП Китаю. Тобто підвищення обсягу витрат на НДДКР призводить до зростання обсягу ВВП в Китаї. Коефіцієнт кореляції 0,99 підтверджує раніше висунуту гіпотезу.

Для повноти аналізу цієї взаємозалежності було проведено також регресійний аналіз із використанням методу підгонки кривих. Результати проведеного регресійного аналізу представлені в додатку А (табл. А2).

За результатами таблиці можна зробити висновки, що між досліджуваними показниками існує сильна залежність, проте велике значення константи вказує на велику кількість неврахованих чинників, що впливають на величину обсягу ВВП Китаю. Це дає підстави стверджувати, що обсяг ВВП Китаю залежить також і від інших багатьох чинників.

2.3. Місце і роль Китаю в АТЕС

На сучасному етапі Китай виступає країною, що динамічно розвивається та з високим потенціалом економіки. В даних умовах Китай прагне стати світовим лідером, а для досягнення цих цілей використовує участь в економічних організаціях роблячи акцент на економіку, як визначаючу складову у зовнішній політиці країни. У зв'язку із конкуренцією

з розвиненими країнами, зокрема США, Китай вибрав визначаючим фактором Азію, а домінування в Азії є пріоритетною задачею китайської зовнішньої політики. Відповідно, стає цікавим розгляд питання про участь Китаю в економічних інтеграційних утвореннях в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (АТР).

Динамічно розвинений і інтегрований Азіатсько-Тихоокеанський регіон на початку XXI ст. став одним із центрів світової економіки. Фундаментальні зрушення в економіці, що стали наслідком процесу глобалізації, швидке підключення регіону до науково-технічного прогресу та єдиного міжнародного інформаційного простору – дозволяє говорити про те, що АТР виступає одним із найбільших регіонів, функціонування якого безпосередньо впливає на розвиток світової економіки.

Важливу роль в АТР відіграє Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС), що заснована в 1989 році. Дана організація є міжурядовою організацією, що об'єднує 21 країну. До числа країн-учасниць організації входять: Австралія, Бруней, Канада, Індонезія, Японія, Республіка Корея, Малайзія, Нова Зеландія, Філіппіни, Сінгапур, Тайланд, США, Китайський Тайбей, Гонконг, Китай, Мексика, Папуа- Нова Гвінея, Чилі, Перу, Росія, В'єтнам [43].

Цілі діяльності організації визначені в Сеульській декларації (1991 р.):

- підтримка економічного зростання країн регіону;
- зміцнення багатосторонньої системи торгівлі із врахуванням зростання економічної взаємозалежності країн-учасниць;
- зняття обмежень на шляху руху товарів, послуг, капіталу та технологій у відповідності з нормами СОТ [44].

Сеульська декларація встановила відданість країн-учасниць щодо досягнення вільної торгівлі та регіонального економічного співробітництва на основі принципу відкритого регіоналізму.

Управління економічним співробітництвом здійснюється на двох рівнях – політичному та робочому. Політичний рівень АТЕС включає в себе

проведення самітів лідерів економік та нарад на рівні міністрів. Робочий рівень передбачає наради вищих посадових осіб та включає Комітет з торгівлі та інвестицій, Комітет із економічного та технічного співробітництва, Економічний комітет, Бюджет та Адміністративний комітет, робочі групи та спеціальні дослідницькі групи [45]. Структура АТЕС носить децентралізований характер. Кожна країна головує в АТЕС протягом року, а її лідер є головою організації та очолює зустрічі лідерів країн-учасниць. АТЕС надає свої рекомендації урядам країн регіону, що сприяє, таким чином, розвитку економічного співробітництва на основі реалізації спільних проектів.

Важливу роль в розвитку економічної інтеграції в АТЕС відіграють угоди про вільну торгівлю (УВТ). Дані угоди являються важливим стимулом для забезпечення більш вільних потоків товарів, послуг, інвестицій та робочої сили.

Необхідно зазначити, що станом на 2016 р. в країнах-учасницях АТЕС проживає близько 39% населення світу, частка ВВП країн АТЕС складає приблизно 60% світового ВВП та 47% світової торгівлі [46, с. 2]. Дані показники свідчать про те, що дане регіональне інтеграційне утворення має стратегічне значення для всього світу.

Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво для Китаю – це особливий формат, що дозволяє контактувати із багатьма країнами та отримувати доступ на нові ринки та слугує площадкою для побудови вигідних двосторонніх контактів. Втім, залишається доцільним розглянути Китай в АТЕС для того, щоб визначити роль країни в даному регіоні, так як Китай та АТЕС є взаємопов'язаними.

Для представлення місця Китаю в даному регіональному утворенні перейдемо до розгляду макроекономічних показників країн-учасниць АТЕС, що дасть змогу оцінити позиції Китаю в регіоні .

Таблиця 2.5

Макроекономічні показники країн АТЕС, 2016 р.

Країна	Площа, тис. кв. км.	Населення, % від заг. к-сті в світі	ВВП, трлн. дол. США	ВВП на душу населення, дол. США
Австралія	7682	0,33	1,20	49,927
Бруней	6	0,01	0,01	26,939
Канада	9971	0,49	1,52	42,157
Чилі	757	0,25	0,24	13,792
Китай	9561	18,80	11,19	8,123
Гонконг	1	0,10	0,32	43,681
Індонезія	1904	3,55	0,93	3,570
Японія	378	1,74	4,94	38,900
Республіка Корея	99	0,71	1,41	27,538
Малайзія	33,3	0,42	0,29	9,508
Мексика	1973	1,68	1,04	8,208
Нова Зеландія	271	0,06	0,18	39,416
Папуа Нова Гвінея	463	0,11	0,02	2,500
Перу	1285	0,43	0,19	6,049
Філіппіни	300	1,41	0,30	2,951
Росія	17075	2,01	1,28	8,748
Сінгапур	1		0,29	52,962
Тайвань	36	0,32	0,57	22,585
Тайланд	513	0,89	0,40	5,910
США	9373	4,42	18,62	57,638
В'єтнам	331	1,26	0,20	2,214

Джерело: розроблено автором за даними: [47, 48, 49]

Аналізуючи макроекономічні показники Китаю серед країн-учасниць АТЕС можна сказати, що Китай займає провідні позиції в даному інтеграційному утворенні. Перевагами Китаю виступає площа, яка є третьою не тільки в даному регіоні, але й у світі, а також найбільша кількість населення у світі. Кількісний показник ВВП у поточних цінах Китаю, ставить Китай на друге місце після США. Ведучи мову за ВВП на душу населення, як

якісний показник, що в описує благоустрій країни, то показник Китаю у порівнянні із іншими країнами АТЕС є досить незначним.

Як ми раніше зазначали, АТЕС є регіональним утворенням, що на сучасному етапі характеризується динамічним зростанням. Для підтвердження сказаного представимо темпи зростання реального ВВП країн-учасниць АТЕС (рис. 2.20).

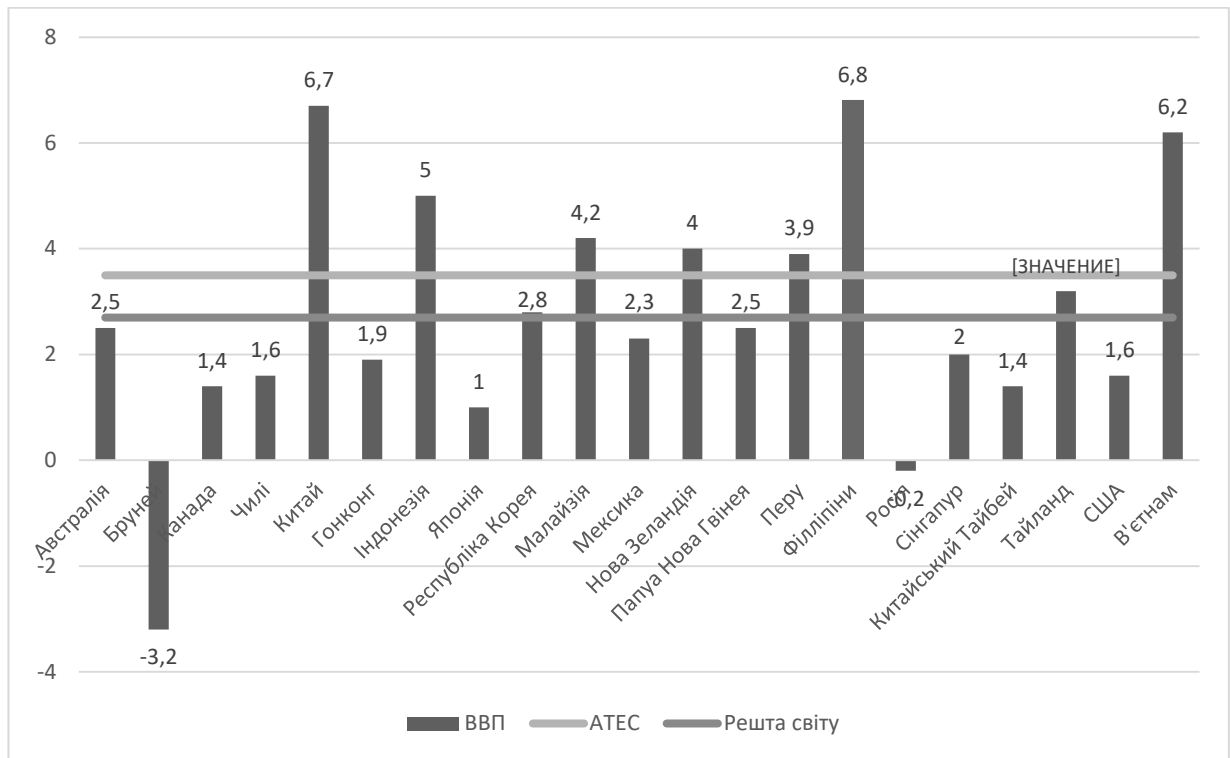

Рис. 2.20 Середньорічні темпи зростання реального ВВП країн АТЕС, 2016 р., %*

Джерело: розроблено автором за даними [46, с. 4]

Як ми бачимо в регіоні АТЕС у 2016 р. спостерігається вищий рівень зростання ВВП (3,5%) у порівнянні із рештою світу (2,7%). Середньорічні темпи зростання Китаю є високими не тільки в даному регіоні, але й у світі, що вказує на збереженням Китаю стабільного зростання протягом останніх десятиліть.

Як ми вже раніше зазначали, однією із ключових цілей АТЕС є внутрішньо регіональна торгівля. Тому, доцільним є дослідження внутрішньої торгівлі регіону та визначення частки Китаю у торгівлі із країнами-учасницями (рис. 2.21).

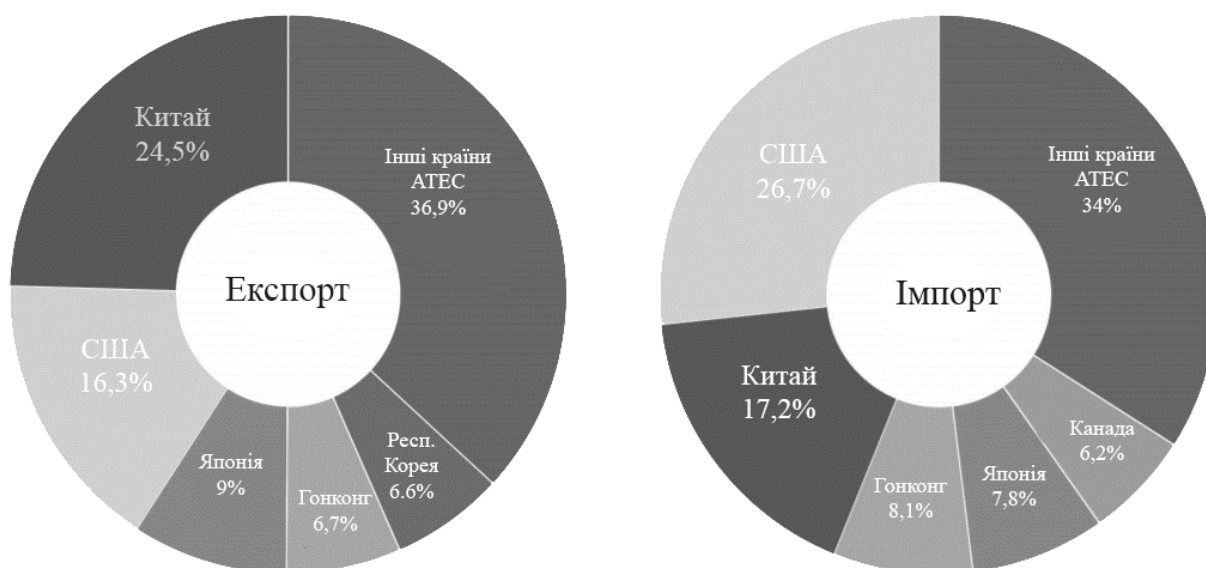

Рис. 2.21 Частка Китаю у торгівлі АТЕС, 2016 р., %

Джерело: розроблено автором за даними [46, с. 12]

Аналізуючи рисунок ми спостерігаємо, що частка Китаю у торгівлі із країнами учасницями АТЕС знаходить на першому місця за статтею експорту із часткою 24.5%, а за статтею імпорту Китай займає друге місце (17,2%) після США.

Варто зазначити, що частка експорту Китаю в країни АТЕС у 2016 р. становила 63,9%, а частка імпорту склала 56% відповідно [50]. Дані показники свідчать про те, що у зовнішній торгівлі Китаю країни-учасниці АТЕС займають левову частку, що з однієї сторони робить таке співробітництво для Китаю вигідним, а, з іншої сторони, носить в собі ризики у вигляді коливань кон'юнктури ринків країн-учасниць АТЕС.

Лева частка країн регіону у торгівлі із Китаєм пов'язана із підписанням та реалізацією Китаєм угод про вільну торгівлю. На сьогодні Китай підписав УВТ із 12 країнами АТЕС. До їх числа входять: Австралія, Республіка Корея, Перу, Гонконг, Сінгапур, Нова Зеландія, Чилі, Філіппіни, Малайзія Тайланд, Бруней, Індонезія [51]. Необхідно виділити те, що Китай веде переговори із іншими країнами АТЕС щодо підписання угод про вільну торгівлю, і, можливо, якщо країни дійдуть консенсусу, у торгівлі між країнами буде спостерігатись інтенсифікація зовнішньої торгівлі.

Ще однією ціллю АТЕС є не тільки лібералізація торгівлі, але й інвестицій. Частка ПІІ, що припадає на країни АТЕС у 2016 р. складала 53%. Потрібно виділити, що в АТЕС найпривабливішою країною для прямих іноземних інвестицій залишається США, що пояснюється високим науково-технічним рівнем, великою ємністю внутрішнього ринку та політичною стабільністю. Втім, Китай займає провідні позиції не тільки у світі, але й в даному інтеграційному утворенні. Країни даного регіону є найбільшими інвесторами ПІІ в Китай, а їх сукупна частка у 2016 р. становила 80% у загальному обсязі ПІІ, що прийшлись на Китай.

Макроекономічні показники Китаю вказують на величину економіки та її потужність. Втім, дані показники не розкривають питання ролі Китаю в АТЕС. Доцільним є виділення основних перспективних напрямків розвитку регіону за участю Китаю.

Китай співпрацює в рамках механізму економічної та технічної співпраці (ЕКОТЕК), де більш розвинені країни-учасниці АТЕС надають співробітництво та технічну консультацію іншим членам у декількох галузях. Варто зазначити, що Китай вже досяг успіхів у кількох областях, де надає таке співробітництво:

1) Захист навколишнього середовища. В Китаї присутні проблеми із забрудненням навколишнього середовища. Втім, як ми раніше зазначали Китай здійснює переорієнтацію на альтернативні джерела енергії. Китай надає технічні поради та кооперацію іншим, менш розвиненим економікам АТЕС у даній сфері;

2) Продовольча безпека є однією із головних пріоритетів АТЕС. В цьому векторі Китай також робить значний вклад. Китай може прогнати п'яту частину світу. Китайські вчені зробили можливим вирощування рису у солоних водах. Погіршення ґрунтових земель є зростаючою проблемою у більшості країн, а таке досягнення китайських вчених допоможе, зокрема регіону АТЕС, особливо в Азії де рис залишається основною стравою;

3) Розвиток людських ресурсів– це питання, яке надзвичайно важливе в країнах-учасниках АТЕС, і є одним із пріоритетних питань в порядку денному ЕКОТЕК. Китай досягнув значних успіхів у цій сфері про що свідчить модернізація промисловості, трансформуючись від основного виробника дешевих товарів використовуючи дешеву робочу силу в виробника товарів із високою доданою вартістю. Китайські інвестиції в навчання та НДДКР дозволяють поширити цей досвід на менш розвинені країни АТЕС;

4) Відсутність фізичної інфраструктури (доріг, портів, залізничних доріг, енергомереж). Дана проблема ускладнює зв'язок для більшості країн АТЕС, а її вирішення сприятиме торгівлі та бізнесу в регіоні. Китай володіє досвідом, технологією, фінансовими ресурсами, що дозволить вирішити проблему нерозвиненої інфраструктури. Питання для сприяння бізнесу полягає не тільки у створенні відповідної інфраструктури, але й у просуванні платіжної системи та безготівкової економіки. З цієї точки зору Китай є найдосвідченішою країною у світі, що забезпечує систему мобільних платежів за допомогою власних систем Alipay та WeChat Pay. Китай успішно використовує цю систему, що сприяє веденню бізнесу. Країни АТЕС повинні запозичити цю технологію у Китаю, що сприятиме полегшенню ведення бізнесу.

Підсумовуючи все вищенаведене можна сказати, що Китай продовжуватиме відігравати важливу роль у вирішенні проблем АТЕС, а китайська економіка продовжуватиме зростати не тільки в регіональному вимірі, але й в глобальному. Важливість участі Китаю в АТЕС важко переоцінити, так як Китай виступає найбільшим торговельним партнером для більшості країн даного регіону та є одним із основних інвесторів для багатьох зазначених країн.

Висновки до розділу 2

У другому розділі ми провели дослідження сучасного стану економіки Китаю за допомогою макроекономічних показників.

Дослідження валового внутрішнього продукту Китаю показало, що за обсягами ВВП Китай займає друге місце у світі після США. Також прослідковується тенденція до зростання обсягу ВВП у майбутньому, так як середньорічні темпи зростання обсягу ВВП складають 6,7%.

Досліджено структуру ВВП Китаю за секторами економіки. Варто сказати, що за останні десять років структура ВВП показує зростання частки третинного сектору економіки в загальному обсязі та зменшення частки вторинного та первинного секторів економіки.

Проаналізовано міжнародну торгівлю товарами Китаю на основі чого можна сказати, що Китай є основним експортером, та другим імпортером товарів у світі. В торгівлі товарами прослідковується додатне сальдо торговельного балансу. Проте, змінюється структура експорту товарів в сторону більш високотехнологічних товарів.

Досліджено товарну структуру експорту та імпорту. У 2016 р. основними товарами китайського експорту були машинно-технічна продукція, текстиль, метали, хімічні товари та транспорт. Основними товарами імпорту: машинно-технічна продукція, мінеральні продукти, хімічні товари, транспорт, інструменти, метали та пластмаси і каучуки.

У міжнародній торгівлі послугами прослідковується тенденція до зростання імпорту послуг, в той час як експорт послуг показує тенденцію до спаду. У міжнародній торгівлі послугами в Китаї спостерігається від'ємне сальдо торговельного балансу.

Проаналізовано структуру експорту та імпорту послуг Китаю. У 2016 р. основними послугами експорту є послуги для бізнесу, туристичні послуги, транспортні послуги та телекомунікаційні послуги, а імпорту – туристичні послуги, транспортні послуги, послуги для бізнесу та страхування.

Досліджено рух прямих іноземних інвестицій Китаю. Так, за останні десять років ПІІ в Китаю показують тенденцію до зростання, так само як і ПІІ із Китаю, а також визначено частку ПІІ інвестицій Китаю у світі.

Визначено основних країн-інвесторів Китаю. В 2016 р. в цей список входили: Гонконг, Сінгапур, Південна Корея, США, Макао, Тайвань, Японія, Німеччина, Великобританія та Люксембург. Основними країнами-реципієнтами були– Гонконг, Сінгапур, Кайманові острови, США, Австралія, Росія, Британські віргінські острови, Великобританія, Індонезія та Південна Корея.

Також досліджено напрям ПІІ в Китай за секторами економіки, що показує тенденцію до залучення ПІІ в сектор послуг, частка яких з кожним роком зростає.

Визначено фактори зростання економіки Китаю. До них ми віднесли:

- підвищення обсягу експорту високотехнологічних товарів;
- збільшення кількості зайнятих в економіці;
- урбанізацію;
- підвищення доходів домогосподарств;
- зростання витрат на науково-дослідні та дослідно-

конструкторські роботи.

Проведено математичний аналіз щодо впливу витрат на НДДКР на зростання обсягу ВВП Китаю. Результати дослідження показали, що між даними величинами встановлено наявність тісного кореляційного зв'язку.

Визначено місце Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському економічному співробітництві. В даному регіональному утворенні Китай відіграє важливе для країн-учасниць АТЕС, як основний торговельний та інвестиційний партнер.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ КИТАЙСЬКОГО ДОСВІДУ

3.2. Українсько-китайське стратегічне партнерство

В сучасних несприятливих для України умовах агресії із боку Росії, повільним та незадовільним здійсненням реформ, загостренням соціальної напруги у суспільстві перед нашою державою стоїть, як одне із нагальних завдань у пошуку додаткових можливостей у світі. Такі можливості можуть сприяти модернізації економіки України та зростанню економіки. На сучасному етапі глобалізації Китай виступає одним із світових лідерів та перспективним партнером для України.

Аналізуючи майже 26-літню історію співпраці між Україною та Китайською Народною Республікою необхідно виділити важливі віхи, що мали місце у розвитку двосторонніх відносин.

- визнання незалежності України Китаєм відбулась 27 грудня 1991 р.;
- встановлення дипломатичних відносин між обома країнами відбулась 4 січня 1992 р.;
- в 1994-1995 рр. відбулось проголошення відносин стратегічного партнерства між двома главами держав;
- у червні 2011 р. відбулось підписання Декларації про встановлення та розвиток відносин стратегічного партнерства;
- 2012-2013 рр. підписання Договору про дружбу і співробітництво між Україною та Китаєм, Спільної декларації України КНР про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства та Програми розвитку відносин стратегічного партнерства на 2014-2018 рр.;

- в 2015 р. Україна та Китай підписали «Протокол про співпрацю в рамках Шовкового шляху»

Аналізуючи важливі віхи у українсько-китайському співробітництві бачимо, що вони такими залишались тільки на папері, і носили в більшості випадків декларативний характер.

В нашій роботі ми більш детально зупинимось на характеристиці саме економічного співробітництва між двома державами.

Україна з дня проголошення своєї незалежності розвиває взаємовідносини стратегічного партнерства з Китайською Народною Республікою. Схожість базових національних інтересів України та Китаю визначається тим, що перед партнерами стоять дві головні схожі та взаємопов'язані задачі. По-перше, це – усесторонній розвиток, по-друге – поступове збільшення відкритості зовнішньому світу, все більше включення в глобалізацію при неодмінному збереженні та примноженні своєї національної культурної та цивілізаційної ідентичності. Таким чином, в цьому відношенні наміри двох країн співпадають, що також сприяє співробітництву, але не виключає і суперництво між двома країнами.

Перейдемо до опису відмінностей між двома країнами:

1. *Різниця потенціалів економіки.* Навряд приходиться сумніватись в тому, що реально рівноправне стратегічне партнерство все-таки потребує деякої сумірності економічних потенціалів. Якщо їхня різниця досягає деякої критичної величини, то взаємовідносини повинні носити інший характер: або потрібна інтеграція більш високого рівня, або ж молодший партнер (у нашому випадку Україна) стає додатком старшого і прямо поглинається ним. Слід сказати, що останнім часом відрив у економічній потужності Китаю та України неухильно зростає, і, якщо потужність Китаю буде далі наростати, а Україна не реформує своєї економіки, то цей відрив у подальшому буде суттєво збільшуватись.

Ця проблема має не тільки кількісний, но і, можливо, ще більш важливий якісний вимір. Вже сьогодні китайська економіка значно більш

диверсифікована, ніж українська, що надає їй значно більшу стійкість перед певними кризами чи потрясіннями.

Якщо подивитись на структуру української та китайської економік в деякій перспективі, то картина стає ще більш контрастною. Сучасний курс китайського керівництва спрямований на розвиток соціальної сфери, на розширення внутрішнього споживання та внутрішнього ринку, що у свою чергу ще більше буде сприяти самодостатності та стійкості китайської економіки. Варто зазначити, що направленість на ресурсозбереження, на перебудову структури економіки на користь сфери послуг та тих галузей промисловості, що споживають менше сировини та енергії, додатково зменшить зовнішню залежність китайської економіки. Щодо України, то можливостей для маневру значно менше. Обмежений сировинний експорт та неосяжний по номенклатурі імпорт зробили на довгий час українську економіку заручницею зовнішнього ринку, і не в останню чергу китайського.

Пагубність сформованої тенденції є очевидною. Так, ріст обсягу українсько-китайського зовнішньоторговельного обороту приносив більше дивідендів Китаю, аніж Україні, а ведучи мову про інвестиції, слід сказати, що вони продовжують залишатись на досить низькому рівні, що підсилює економічну зацікавленість обох країн.

2. *Різниця демографічних потенціалів.* Говорити про різницю у чисельності населення не приходиться, адже це і так очевидно. Проте, важлива його структура: вікова та територіальна. Обидва зазначені аспекти вслід за економікою і разом з нею ще більше схиляють баланс переваг українсько-китайського співробітництва у сторону Китаю.

Вікова структура населення на майбутні роки забезпечує Китаю «демографічний бонус» або «вікно демографічних дивідендів». Інакше кажучи, чисельність робочої сили збільшується, її вік відносно молодий, а у порівнянні із розвиненими країнами ціна є невисокою. Варто сказати, що Китай вже відмінив строгу програму «однієї дитини в сім'ї», щоб підвищити відсоток молодого населення. Підтверджуючи це, можна сказати, що в кінці

2015 р. відбулась зміна однієї концепції розвитку— «населення як обмежувач економічного зростання» на іншу— «населення як стимул економічного зростання». Так, вже у 2016 р. спостерігається тенденція до збільшення частки молодого населення, що у свою чергу, в перспективі дасть свої плоди.

Ведучи мову за Україну можна сказати, що у нас такого «демографічного бонусу» немає. Більше того, із року в рік спостерігається прогресуюча депопуляція. Однак прогнози на середньострокову та довгострокову перспективу невизначені та, ймовірно, вкрай несприятливі. У будь-якому випадку, старіння населення в Україні відбудеться швидше, ніж в Китаї, а це свою призведе до дефіциту робочої сили, яке й так є насущною проблемою для України.

3. Різниця внутрішньополітичних та ідеологічних потенціалів. Мобілізаційні можливості існуючого в Китаї політичного устрою дозволяють йому проводити єдину лінію практично на всіх рівнях і всіх напрямках взаємодії. В Україні таких можливостей набагато менше. Наявність різноспрямованих та водночас конфліктуючих між собою інтересів української політичної, інтелектуальної та ділової еліти, ставить Україну в невідгідне положення. Втім, не дивлячись на наявність низки обмежень, українсько-китайське стратегічне партнерство на всіх рівнях та у багатьох галузях національних інтересів має достатній простір та певні стимули для розвитку. Тому мову потрібно вести не про те, щоб ігнорувати перепони чи недооцінювати їх негативний вплив, а про те, щоб, з однієї сторони, стримувати їх вплив, а з іншої— закріплювати та примножувати позитивний ефект.

Можна зробити висновки про те, що навіть при якомусь одному чи декількома напрямками у співробітництві ми будемо програвати, це може бути багатократно компенсовано успіхами в інших напрямках.

Необхідно зазначити, що співпраця з Китаєм— це великі можливості для України в сферах модернізації економіки, поглиблення кооперації і наукового співробітництва.

Досліджуючи статті двосторонньої торгівлі між Україною та Китайською Народною Республікою можна сказати, що Китай для України є одним із основних торговельних партнерів. Так, у 2016 р. за статтею експорту частка Китаю у загальному обсязі експорту України склала 5,1%, посівши 7 місце, а за статтею імпорту – 2 місце, з часткою 12% у загальному обсязі імпорту, поступаючись Росії [52, 53]. Для України зовнішньоторговельний оборот є від’ємний. Більше за все Україна експортує в Китай продукцію агропромислового комплексу та харчової промисловості, мінерально-сировинної продукції та продуктів машинобудування. Щодо імпорту, то Україна з Китаю імпортує продукти машинобудування, хімічної та легкої промисловості.

Говорячи про торгівлю між обома країнами слід згадати про ініціативу Китаю під назвою «Шовковий шлях». Дана ініціатива була висунута головою Китаю Сі Цзіньпін у 2013 р. Це глобальна стратегія, що включає проекти «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський шовковий шлях XXI ст.». Суть зазначених проектів полягає в тому, щоб створити транспортний маршрут по шляху від західних кордонів Китаю через країни Середньої Азії та Іран до Європи. Географічне положення України робить нашу країну перспективним транзитним хабом. Інтерес Китаю щодо України з цієї точки зору є очевидним, так як Україна є транспортером товарів до ЄС. Україна та КНР у грудні 2017 р. підписали дорожню карту ініціативи «Один пояс, один шлях» в рамках проекту, що сприятиме поглибленню співпраці між обома країнами [54]. Реалізація даного проекту сприятиме підвищенню торгівлі та інтенсифікації економічного розвитку.

Ще одним перспективним проектом для України може бути співробітництво у форматі «16+1». Ініціатива про створення співробітництва між Китаєм та країнами Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) була ухвалена у 2012 р. Такий формат взаємодії слугуватиме зростанню ефективності співробітництва між країнами. Варто зазначити, що Китай активно розвиває відносини у форматі «16+1», запроваджує інституалізацію, формує програму

розвитку, створюючи кредитну лінію [55]. Таке співробітництво на пряму стосується і України, якій потрібно приєднатися до даної ініціативи. Україна має багато спільного із країнами ЦСЄ, а підписання Угоди про асоціацію із Європейським Союзом надає поглиблення взаємодії між цими країнами. Варто сказати, що таке співробітництво є перспективним для реалізації вище зазначеного проекту «Один пояс, один шлях», а також для здійснення інфраструктурних проектів. Приєднання України до формату «16+1» сприяло б посиленню взаємодії не тільки із країнами ЦСЄ, але й безпосередньо із Китаєм. Проте, небажання української дипломатії до створення діалогу щодо даної ініціативи, а також односпрямованість зовнішньої політики залишає нашу країну обабіч цього перспективного проекту.

Ведучи мову за інвестиції, що являються одним із драйверів економічного зростання будь-якої країни, варто сказати, що нестабільність України, що пов'язана із війною на Сході, скрутне фінансове становище, корупція, недосконалість судової системи, робить нашу державу ізольованою для залучення іноземних інвестицій, і зокрема китайських. Так, у 2015 р. частка китайських інвестицій в українську економіку склала 0,03% від загальної кількості інвестицій, що прийшли на Україну. Така мізерна частка тільки посилює необхідність у поглибленні співпраці щодо інвестування китайськими компаніями економіки України та є ключовим питанням для розгляду. Тому, на порядок денний потрібно поставити питання опрацювання алгоритму взаємодії і пошуку нових форм співпраці. Зокрема, це може бути застосування прямого інвестування із боку китайських компаній, часткового надання державних гарантій та інші форми партнерства.

Україні та Китаю потрібно розпочати інтенсивну роботу щодо опрацювання середньострокових та довгострокових планів співпраці, які б базувались на наступних ключових напрямках:

- поглиблення співпраці в рамках проекту «Шовковий шлях». Слід сказати, що Україна зацікавлена в активній участі щодо розширення

співпраці в рамках цього проекту, адже це надасть нашій країні додаткову вигоду у вигляді надходжень до держказни, а для Китаю скоротить витрати та час, а також збільшить географію для збуту своєї продукції у світі;

- інтенсифікація розвитку торгівлі між обома країнами. Як ми вже зазначали раніше, Китай зацікавлений у продуктах українського АПК, зокрема кукурудзи, сої та соняшникової олії, що робить Китай для України великим ринком збуту вітчизняної продукції;

- створення сприятливих умов для торговельних відносин між обома країнами;

- розширення взаємних інвестицій. Україні в цьому випадку потрібна більш допомога Китаю, аніж навпаки. Залучення китайських інвестицій в економіку нашої країни сприяло б модернізації економіки, технологічному та матеріальному оновленні основних фондів компаній, створенню нових робочих місць;

- співпраця в галузі сільського господарства. Ще одним перспективним напрямком співпраці між обома країнами є сільське господарство, а вигоди від партнерства Китаю та України є очевидними. За останні роки Китай значно просунувся у вирощуванні зернових та розвитку тваринництва. В Україні наявність значного обсягу орних земель та висока родючість надає стратегічного значення для можливого співробітництва у цій сфері. Отже, у взаємовигідній взаємодії країнам цілком під силу зробити вагомий внесок у забезпеченні продовольчої безпеки у світі та стати одним із провідних гравців на цьому ринку. У свою чергу Китай володіє всіма можливостями, щоб забезпечити на стратегічному рівні необхідні обсяги імпорту цієї продукції із України.

- співпраця в інвестуванні інфраструктурних проектів з будівництва житла. Сюди можна включити допущення китайських інвесторів щодо будівництва об'єктів нерухомості в майбутньому. Реалізація цього проекту сприяла б вирішенню таких проблем як нестача житла та його доступності;

- поглиблення військово-технічного та авіаційно-космічного співробітництва;
- створення індустріальних парків. Китай зацікавлений у розміщенні свого виробництва на базі українських індустріальних парків. Це сприятиме Китаю, тому що він перенесе частину виробничих потужностей поближче до великого ринку збуту – Європейського Союзу. Для України це в свою чергу створить нові робочі місця;
- створення технопарків та бізнес-інкубаторів. Співпраця в галузі науки обох країн сприятиме обміну досвідом на новачій. Китай як один із лідерів по кількості технопарків та інкубаторів повинен зацікавити Україну у розширенні співпраці в цій галузі, що дасть вигоду обом країнам у вигляді цінних стартапів, ідей тощо;
- співпраця в сфері альтернативної енергетики. Слід сказати, що китайці зацікавились українськими ініціативами з побудови сонячних електростанцій в зоні відчуження Чорнобильської АЕС та готові інвестувати значні кошти в побудову нових сонячних електростанцій;
- поглиблення співпраці в сфері послуг використовуючи принцип взаємодоповнюваності. Особливу увагу тут потрібно зробити на співпрацю в галузі інформаційних технологій. Усьому світу відомий той факт, що українські програмісти є одними з найкращими у світі. Поглиблення співпраці Китаю та України в цій сфері дозволило б ділитись досвідом, створювати та реалізовувати власні проекти тощо.

Стратегічне партнерство між двома країнами – це пошук нових форм співпраці та шляху до посилення позицій України та Китаю у глобальній економіці. Для України співробітництво з Китаєм є досить перспективним для підняття нашої економіки з важкої ситуації.

Аналіз китайсько-українського партнерства показав небажання керівників нашої держави брати участь у усесторонньому розвитку та пошуку партнерів для поглиблення залученості України в глобалізацію. Україна пасивно долучається до ініціатив з боку Китаю. Так, Україна рухаючись

тільки у векторі США-ЄС-Росія, забуває про реальні можливості для економіки. Ігнорування перспектив у співробітництві з Китаєм та пасивність держави може призвести до того, що Україна може залишитись на периферії багатьох проектів. Тому, українському верховенству потрібно в деякій мірі абстрагуватись від проведення двосторонньої зовнішньої політики, яка зав'язана на США та ЄС і перейти до поглиблення співпраці із Китаєм. Така співпраця в майбутньому позитивно позначиться на українській економіці та привести нашу країну до економічного зростання.

3.2. Імплементация китайського досвіду розвитку економіки в Україні

Прагнення осмислити безпрецедентний досвід стрімкого зростання китайської економіки за останні десятиліття, як правило, пов'язане з наміром так чи інакше співвіднести його з далеко не такими успішними спробами ринкового перетворення в Україні. Варто сказати, що таке співвіднесення має свої об'єктивні причини. Обидві країни в своїй дореформеній історії мали деякі спільні риси: подібний політичний устрій (Україна в складі СРСР), однакову планову економіку, проведенні політики ізоляції від зовнішнього світу. Здавалось би, що потрібно тільки співставити певні конкретні заходи, що використовувались в Китаї для переходу до ринкової економіки та перейняти та використати їх. Втім, тут спостерігається значна різниця в підходах до реформування в Китаї та в Україні.

Із історії реформування економіки Китаю відомо, що Китай обрав «градуалістський» підхід до реформування. Натомість, практично всі постсоціалістичні країни пішли по іншому шляху, користуючись рекомендаціями МВФ та використали підхід шокової терапії. Аналізуючи вже постфактум ми бачимо, що обрана стратегія Китаю привела його до

колосального успіху, а обрана стратегія нашої країни привела до стагнації занепаду нашої економіки.

Аналізуючи досить тривалий розвиток економіки Китаю можна сказати, що з багатьох аспектів можна почерпнути китайський досвід в проведенні реформ та моделі розвитку економіки.

Важливою складовою китайського реформування є наявність у нього розрахованої на довгу перспективу генеральної стратегії. Політична верхівка України повинна зрозуміти, що без виразної, зрозумілої суспільству та світові довгострокової стратегії розвиток економіки буде неможливим. Така стратегія повинна включати в себе окремі частини та виділені проміжні етапи на шляху досягнення кінцевих цілей, з пріоритетами, які можуть та повинні змінюватись у міру просування країни до визначеної мети, а також з чітко визначеними задачами та способами їх рішення.

Ще однією особливістю китайських реформ виступає комплексність та взаємодоповнюваність. Сюди можна віднести те, що кожна реформа несе певну визначену функцію, але й зв'язана із комплексом проблем, що вирішуються іншими реформами, залежить від них, і в свою чергу, створює передумови для їх успішної реалізації.

Характерним прикладом в даному відношенні може слугувати реформування державних підприємств. Реформування держпідприємств в Китаї зайняло багато років. Для того, щоб підвищити рентабельність та конкурентоспроможність держпідприємств, їх потрібно було не тільки переобладнати і реструктурувати, але також й звільнити від низки важких соціальних функцій та великої кількості надлишкової робочої сили. Китай до цього питання підійшов вкрай раціонально. Звільнені робочі не рахувались безробітними, а зберігали протягом певного часу зв'язок із підприємствами та отримували від нього невелику допомогу. Завдяки цьому, безробіття в країні залишалось на відносно нормальному рівні, а позбавлені роботи отримували можливість опанувати нову професію на спеціально створених курсах. В той час, як відбувалась реформа держпідприємств китайське

правління створювало інститути, що необхідні для появи та розвитку недержавного сектору економіки. Саме приватний сектор став резервуаром, що зміг поглинути вивільнену робочу силу. Такий підхід вказує на обачливість, поступовість на непереривність при здійсненні реформ.

Україна може почерпнути певний досвід із китайської реформи приватизації, так як приватизація в нашій країні затягнулась ще із отриманням незалежності. Цього, 2018 р. Україною був прийнятий «Закон про приватизацію». Слід сказати, що даний документ входить в пакет вимог Міжнародного Валютного Фонду. Проте, даний прийнятий закон може і не викликати іноземних інвестицій. В Україні нараховуються ще ряд проблем, які потрібно вирішити. Сюди можна віднести такі проблеми як захист іноземних інвестицій, податкове законодавство, судова система тощо. Звідси і урок для України із досвіду Китаю– потрібна поступовість, прозорість та постійність. Тільки коли влада країни доведе міжнародній спільноті, що приватизація входить в порядок денний проведення реформ, тільки тоді відкриється ряд можливостей для зростання економіки та залучення інвестицій.

Китай в своєму розвитку робив ставку на відкритості країни. Це в свою чергу призвело до притоку значної частини інвестицій в економіку Китаю, сприяло формуванню інфраструктури, створенню нових робочих місць, збільшенню ВВП. Такі дії правління Китаю призвели до того, що в країні економічне зростання було найбільшим у світі. Проте, не дивлячись на різницю у потенціалі Китаю та України, наша держава може почерпнути певний досвід. Для інтенсифікації залучення іноземних інвестицій Україні потрібно:

- проводити збалансовану фінансову політику для стабілізації макроекономічного середовища, що у свою чергу дозволить створити сприятливий інвестиційний клімат;
- викорінення корупції;

- спростити оподаткування бізнесу та знизити податкове навантаження;

- надати додаткові переваги іноземним інвесторам, що здійснюють інвестування в слаборозвинені галузі

Такі кроки служили б сигналом для інвесторів та привели б до притоку іноземних інвестицій, що в майбутньому б якісно відобразилось на економіці України.

Необхідним компонентом китайської інноваційної системи розвитку являється залучення разом з іноземними інвестиціями інновацій та їх ефективне використання. Керівництво КНР розуміє, що імпорт капіталу сприяє притоку високих технологій, які в умовах глобалізації світового господарства виступають одним із важливих факторів отримання конкурентних переваг.

Ще одним прийомом для залучення іноземних інвестицій є створення спеціальних економічних зон (СЕЗ). Слід сказати, що в Китаї на початку його розвитку створення таких зон було експериментальним кроком. Проте, з позиції сучасності із впевненістю можна судити, що цей експеримент виявився доволі вдалим. Можна сказати, що в Україні також можна втілити те, що в Китаї втілили вже давно. Створення спеціальних економічних зон та надання їм привілейованого статусу у вигляді різноманітних пільг, таких як, – державні преференції, податкові пільги, кредити під низький процент, сприяли б орієнтованості районів, що мають в собі конкурентні переваги.

Досвід Китаю показує, що політика відкритості не повинна нівелювати позиції місцевого бізнесу країни. У Китаї місцевому виробнику надаються всі умови для сприятливого ведення бізнесу (низький рівень орендної плати, сприятливе оподаткування, економічне стимулювання тощо). Протилежною є ситуація в Україні – обмеження, квоти та високі податки. Підприємствам приходится виживати, а не думати про процвітання. Це говорить про те, що Україні потрібно переходити на новий етап розвитку, який пов'язаний із

стимулюванням до підприємницької діяльності та наданням стимулів для її здійснення.

Географічне положення Китаю, як портової країни, сприяло успіху країни. Досвід Китаю показує, що потрібно використовувати надані можливості. Так, Україна може нарощувати кількість логістичних центрів. Вже згадані проекти «Шовкового шляху» тільки укорінять нашу позицію у сучасній глобальній економіці.

Здійснити соціально-економічну модернізацію України являється основним завданням держави. На шляху до цієї модернізації потрібно здійснити наступні кроки:

1. збільшити частку обсягу державних інвестицій в економіку. Державні інвестиції це вкладення коштів у накопичення, а також відтворення основних фондів підприємств і організацій країни. Державні інвестиції сприяють збільшенню обсягів капіталу країни та її активів, підтримці стабільного зростання та розвиток економічних суб'єктів, галузей економіки та промисловості. Підтримка інфраструктури є основною задачею державних інвестицій, а без розвинутої структури інвестиційна привабливість країни знаходить на низькому рівні. Як показує китайський досвід, державні витрати слугували одним із складових високих темпів економічного зростання країни;

2. здійснити модернізацію податково-бюджетної та грошово-кредитної політики. Шляхом підтримання стійкого курсу вітчизняної валюти, зменшенням рівня інфляції, зменшенням впливу монопольного ціноутворення в деяких секторах економіки ;

3. створити якісні умови для розвитку промисловості. Як це зробили розвинені країни і Китай– Україні потрібно модернізувати технологічний рівень сучасних підприємств, впроваджувати результати науково-технічного прогресу в промисловість, задля підвищення продуктивності. Китайський досвід показує, що політика відкритості в обмін на технології та методи управління себе виправдовує;

4. проводити активну боротьбу із корупцією. Ще однією важливою задачею, яка суттєво мішає нашій державі рухатись до модернізації є корупція. Досвід КНР у боротьбі із корупцією повинен мати місце і в нашій державі. Китай бореться із корупцією шляхом притягнення до кримінальної відповідальності держслужбовців та публічної казни. Для України, яка підтримує демократію та права людини останній метод є лишнім, проте притягувати до кримінальної відповідальності потрібно, а також розглядати справи в незалежних судах, так як більшість судів є корумпованими;

5. здійснити вдосконалення законодавства щодо захисту прав інвесторів. Практика показує, що в Україні механізми гарантування захисту прав іноземних інвесторів є задекларованими, проте не працюючими, а носять тільки декларативний характер;

6. підвищення витрат на освіту та науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Говорячи витрати на НДДКР, вони займають значне місце у формуванні інноваційної політики Китаю, натомість Україна з року в рік нехтує цим, зменшуючи витрати в науку. Українські стартапи змушені продаватись за кордон, адже тут їх неможливо реалізувати без належного фінансування;

7. створення наукової інфраструктури– технопарків та бізнес-інкубаторів на основі досвіду Китаю та провідних країн. Технопарки відіграють важливу роль в розвитку міст та регіонів, оновленні їх структури та соціально-економічному розвитку країни. Як вже було сказано раніше– Китай на сьогодні володіє величезною кількістю технопарків та інкубаторів. Фінансова підтримка технопарків, надання їм податкових привілеїв та інших переваг сприятиме залученню іноземних інвесторів. Для України перейняття досвіду було б доцільним, адже це б формувало та підсилювало українську науку у світі.

Варто зазначити, що здійснення окремих вище зазначених кроків не приведе до стабільного економічного зростання, а тільки у взаємозв'язку

виконання цих заходів Україна може досягнути в майбутньому стійких темпів економічного зростання та розвитку.

При здійсненні модернізації виконавцям потрібно бачити негативні наслідки, вчитись на своїх помилках, вирішувати їх та переборювати часткові кризи. Сучасну економічну ситуацію України можна назвати кризовою, тому потрібно розробити власну конструктивну стратегію розвитку, яка б відповідала національним особливостям та інтересам.

Китайський досвід показує, що для успішної реалізації структурних реформ повинна передувати підготовка відповідного довгострокового плану (програми, дорожньої карти і т.д). Слід сказати, що даний документ повинен бути реальним, тобто здатен реально втілитись в економічне життя країни, а не носити декларативний характер, як це має місце в українських реаліях.

Висновки до розділу 3

У даному розділі було окреслено українсько-китайські економічні відносини та виявлено ряд напрямків для співпраці:

- співпраця в рамках «Шовкового шляху»;
- поглиблення переговорів української дипломатії щодо участі в форматі співробітництва «16+1»;
- інтенсифікація розвитку торгівлі;
- розширення інвестицій;
- співпраця в галузі сільського господарства;
- співробітництво в військово-технічній та авіаційно-космічній галузі;
- співпраця в галузі альтернативної електроенергетики.

На основі досвіду Китаю виявлено шляхи для покращення економічної ситуації України:

- зростання обсягу державних інвестицій;

- поступова приватизація держпідприємств;
- покращення податково-бюджетної та грошово-кредитної політики;
- боротьба з корупцією;
- вдосконалення законодавства щодо захисту прав інвесторів;
- створення сприятливого інвестиційного клімату;
- надання належних умов для ведення бізнесу;
- створення технопарків та інкубаторів;
- збільшення обсягу витрат на освіту та науку.

ВИСНОВКИ

У магістерській дипломній роботі вирішено науково-практичне завдання оцінки економічних позицій Китаю в глобальній економіці, а також обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку економіки Китаю та досвід реформ Китаю для України. За результатами роботи отримано такі висновки:

1. Перехід до ринкової економіки Китай здійснював в рамках «градуалістського підходу». Відповідно реформування економічної системи відбувалось поступово.
2. За період 1949-1979 рр. економіка розвивалась відповідно до радянського зразку. Економіка та політика були нероздільними, що сприяло низькій ефективності. Акцент у розвитку робився на важкій промисловості та воєнізації.
3. Реформування почалось із аграрного сектору. Сільська реформа за допомогою надання прав самостійності в руки сімейних бригад сприяла розвитку продуктивності та зростанням підприємництва.
4. Політика відкритості зовнішньому світу сприяли притоку іноземних інвестицій, що дало змогу здійснити реформу держпідприємств.
5. Сучасною парадигмою розвитку економіки Китаю є переорієнтація на інновації у всіх сферах економіки.
6. Сучасні тенденції функціонування економіки Китаю характеризується наступним: валовий внутрішній продукт за обсягом є другим у світі та має тенденцію до зростання, міжнародна торгівля зростає та перепрофілюється в більш високотехнологічний ухил, основними партнерами Китаю є США, Японія, Південна Корея, Німеччина та Австралія. Прямі іноземні інвестиції протягом

досліджуваного періоду показують тенденцію до зростання. Основними інвесторами та реципієнтами є Гонконг та Сінгапур. ПІІ в більшій кількості спрямовані в сектор послуг.

7. Чинниками зростання економіки є експорт, ПІІ, збільшення чисельності зайнятого населення, урбанізація, збільшення доходів та споживання та підвищення витрат на НДДКР.
8. Місце та роль Китаю в АТЕС є визначальним у розвитку економіки Китаю та регіону, так як Китай та країни-учасниці АТЕС отримують взаємні вигоди від економічного співробітництва. Цьому сприяє лібералізація торгівлі та інвестиційного клімату, а також всебічна підтримка Китаєм менш розвинених країн регіону.
9. Поглиблення українсько-китайського економічного співробітництва можливе в рамках «Шовкового шляху», співробітництва у форматі «16+1», співпраці в галузі сільськогосподарства, військово-технічній та авіаційно-космічній галузі, створенні спільних високотехнологічних проєктів та співпраці в галузі альтернативної енергетики.
10. Шляхи покращення економічної ситуації в країні можливі за рахунок стабілізації ситуації на Сході, проведення приватизації, удосконалення податкової та бюджетної політики, боротьби з корупцією, вдосконалення законодавства щодо захисту прав інвесторів, надання науці пріоритетного значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chao Kang. Man and Land in Chinese History. An economic analysis. - Stanford, 1986. P. 2.
2. Elvin M. The Pattern of Chinese Past. - Stanford, 1974. Chapter 17
3. Needham J. The grand traditional. - London, 1969 P. 190.
4. Le Roy Ladurie E. Motionless history // Social science History. 1977. N 2. P. 115-136.
5. Феномен экономического развития Китая: научное издание / Дин Жуджунь, М.М. Ковалев, В.В. Новик. – Минск: БГУ, 2008. – 446 с.
6. Китайская экономика в XXI веке. Селищев А.С., Селищев Н.А.СПб.: 2004. — 240 с.
7. Foster-Latsch H. Noth J. Chinas Weg in die moderne: Anders als Moskau? Frankfurt am Main. 1986. S. 23.
8. Marshall M. Organization and growth in rural China. - Basingstoke, 1985. P. 46.
9. Peking Review, 1962. N 16. P. 6.
10. Абилекова Г.К., КНР в эпоху реформ Дэн Сяопина //Вестник Казахского национального университета №5, 2012, С. 34
11. McCuaig-Johnston M., Zhang M. China's Innovation Incubators: Platforms for Partnerships. – Asia Pacific Foundation of Canada, 2016. P. 5.
12. Science Parks around the World [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-technology/university-industry-partnerships/science-parks-around-the-world/>

13. Science Parks around the World [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-](http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-technology/university-industry-partnerships/science-parks-around-the-world/)

[technology/university-industry-partnerships/science-parks-around-the-world/](http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/science-technology/university-industry-partnerships/science-parks-around-the-world/)

14. Researchers in R&D (per million people) [Электронный ресурс]. - Режим доступа:

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.SCIE.RD.P6?locations=CN>

15. Gross domestic product: Total and per capita, current and constant (2005) prices, annual, 1970-2016 [Электронный ресурс]. - Режим доступа:

<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=109>

16. Gross domestic product: Total and per capita, growth rates, annual, 1970-2016 [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=109>

17. China: Composition of GDP (gross domestic product) across economic sectors from 2006 to 2016 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/270325/distribution-of-gross-domestic-product-gdp-across-economic-sectors-in-china/>

18. Total value of imports and exports [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=C01>

19. China increases investment in scientific and technical area [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: http://www.stats.gov.cn/tjsj/sjjd/201511/t20151123_1279552.html

20. Merchandise: Total trade and share, annual, 1948-2016 [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=101>

21. What does China export? [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/chn/all/show/2016/

22. What does China import? [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/import/chn/all/show/2016/

23. Exports and imports of total services, value, shares, and growth, annual, 2005- 2016 [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=87010>

24. Exports and imports by service-category and by trade-partner, 2005-2016 [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=135718>

25. Trade and Development Report 2016: Structural transformation for inclusive and sustained growth. – UN, UNCTAD, 2016. – 215 p

26. Where does China export to? (2016) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/export/chn/show/all/2016/

27. Where does China import from? (2016) [Электронный ресурс]. - Режим

доступу: https://atlas.media.mit.edu/en/visualize/tree_map/hs92/import/chn/show/all/2016/

28. Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual, 1970- 2016 [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740>

29. Information by the Foreign Investment Department of the Ministry of Commerce [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: http://www.fdi.gov.cn/1800000121_49_4473_0_7.html

30. China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf>

31. China statistical yearbook 2016 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/indexeh.htm>

32. China's Inward FDI Flowing to Service and Advanced Manufacturing Sectors [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <https://www.asiapacific.ca/blog/chinas-inward-fdi-flowing-service-and-advanced-manufacturing>

33. Economically active population vs number of employed persons in China from 2007 to 2016 (in millions) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/252848/economically-active-population-vs-number-of-employed-persons-in-china/>

34. Degree of urbanization in China from 2006 to 2016 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/270162/urbanization-in-china/>

35. China statistical yearbook 2016 Number of Employed Persons at Year-end by Three Strata of Industry [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/indexeh.htm>

36. Household final consumption expenditure, etc. (% of GDP) [Электронный ресурс]. –
Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.PETC.ZS?end=2016&locations=CN&start=2007&view=chart>

37. Annual per capita income of urban households in China from 1990 to 2016 (in yuan) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/278698/annual-per-capita-income-of-households-in-china/>

38. Gross savings (% of GDP) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS>

39. The Next Decade of China's Transformation [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.morganstanley.com/ideas/china-economic-market-transformation-bluepaper>

40. Research and development expenditure (% of GDP) [Электронный ресурс]. –

Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?end=2015&locations=CN&start=2007>

41. Distribution of research and development (R&D) spending worldwide from 2015 to 2017, by country/region [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/732224/worldwide-research-and-development-distribution-of-investment/>

42. Ranking of the 10 countries who filed the most international patent applications in 2016 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.statista.com/statistics/256845/ranking-of-the-10-countries-who-filed-the-most-international-patent-applications/>

43. Member Economies [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.apec.org/About-Us/About-APEC/Member-Economies>

44. Seoul APEC Declaration [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://www.apec.org/Meeting-Papers/Annual-Ministerial-Meetings/1991/1991_amm/annex_b_seoul_apec

45. Working Level [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.apec.org/About-Us/How-APEC-Operates/Working-Level>

46. APEC in Charts 2017 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.apec.org/Publications/2017/11/APEC-in-Charts-2017>

47. Population, total [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?end=2016&start=2016>

48. GDP (current US\$) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

49. GDP per capita (current US\$) [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>

50. Bilateral Linkages Database [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://statistics.apec.org/index.php/bilateral_linkage/bld_result/26

51. China's Free Trade Agreements [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://fta.mofcom.gov.cn/english/fta_qianshu.shtml
52. Ukraine: Main export partners in 2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/296551/ukraine-main-export-partners/>
53. . Ukraine: Main import partners in 2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/296555/ukraine-main-import-partners/>
54. Вікно в Європу: як Китай виходить на ринок ЄС [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2360817-vikno-v-evropu-ak-kitaj-vihodit-na-rinok-es.html>
55. Аудит зовнішньої політики: Україна Китай [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://glavcom.ua/pub/pdf/49/4935/auditukrchi.pdf>